
ROZHOVOR

O ČESKÝCH DUCHOVNÍCH TRADICÍCH

Na výsledných formulacích na základě podnětných rozhovorů spolupracovali od roku 1991 do roku 2010 účastníci Kruhu českých duchovních tradic (* – pouze zčásti, po určitou dobu; jména jsou uvedena bez titulů v abecedním pořádku):

© Pavel ALEŠ*, Vojtěch CEKOTA, Vladimír ČERVENÝ*, Daniel DUDA*, Radek HOBZA, Václav HUŇÁČEK, Jindřich Zdeněk CHAROUZ*, Petr KRYNSKÝ, Marie KYRALOVÁ, Jan Blahoslav LÁŠEK*, Eva MELMUKOVÁ, Petr MELMUK, Petr NOVÁK*, Jaroslav POLC, Libor RACLAVSKÝ*, Miloslava RYCHETSKÁ*, Kristoslav ŘIČAŘ*, Vladimír SAKAŘ*, Stanislav SOUSEDÍK*, Jan ŠTĚPÁN, Jan VOLEK*, Zuzana VŠETEČKOVÁ, Milan ZELENKA*

ÚVODNÍ INFORMACE

Jak se zrodil Kruh českých duchovních tradic? Začínal pracovat v čase, kdy končila doba vědomě ateistického státu. Už na sklonku té doby si mnozí upřímně věřící a opravdoví křesťané uvědomovali, že nestačí formální společenské vztahy, že nestačí jenom být k sobě slušní a snažit se o vzájemnou toleranci. To je totiž málo, to jako povrchní záležitost nepřináší skutečné ovoce.

Zásadní je přece vzájemné porozumění až do hloubky! My jsme skutečně před Pánem Bohem i před lidskými zraky v mnohém odlišní. Máme svůj způsob, z kterého vycházíme, z kterého jsme čerpali jako děti a mladí lidé. Máme svůj způsob obecnství křesťanského lidu, který je nám blízký a kde chápeme jeho podněty i všechno to, čím může obohatit náš život. Ale někdy jako kdybychom vedli navzájem monology, každý o tom svém, aniž bychom vnímali druhého. Jsou jistě mnohé věci vzdálené. A přece je třeba si sednout a naslouchat jeden druhému. Z tohoto rozpoznání vycházela činnost Kruhu českých duchovních tradic (KČDT).

Začínali účastníci z Českobratrské církve evangelické, z Církve československé husitské a z Církve římskokatolické. Mohu zde vzpomenout v této souvislosti jména toho, který z římskokatolické církve stál u zrodu, i když oficiálně se už vůbec zúčastnit nemohl, protože v době, kdy se konala první schůze KČDT v říjnu roku 1990, byl již mrtev. Jistě je obecně známo jméno bratra dr. Josefa Zvěřiny. Vzpomínám na naši rozmluvu krátce před jeho odjezdem do Říma v červnu roku 1990, kdy jsme velmi hluboce o těchto věcech uvažovali a hledali cestu k jejich uskutečnění.

Potom přicházeli představitelé dalších církevních společenství. Zdůrazňuji, přicházeli jako ti, kteří zůstávali svobodní v tom smyslu, že nebyli nuceni, aby to, k čemu dojdeme, procházelo všemi schváleními všech stupňů všech jednotlivých církevních institucí. Jde o něco, co bychom mohli nazvat zkušebním provozem. Setkávají se zde křesťané různých tradic, aby si naslouchali a aby společně naslouchali tomu, co říká o určité tradici druhý.

Prvním společným projektem bylo úvodní slovo „Hlas volajícího na poušti“, kdy jsme řekli, nad čím se v dějinách této země chceme zamýšlet. A také proč to chceme činit: protože chápeme, že skutečně neodvolatelně skončila doba, kdy by si kdokoli mohl vážně činit monopolní nárok na vlastnictví pravdy. A protože nikdo z nás lidí není monopolním vlastníkem věčné pravdy Boží, musíme cesty našich částečných poznání porovnávat a ve světle Boží pravdy je potom přetavovat v to, co můžeme jako společně vyznávat.

Potom se zpracovávaly jednotlivé konkrétní tradice. Nešlo o symposia odborníků, kteří by řešili do hloubky dílčí odborné otázky. S vědomím toho, že se seznamujeme s různými základními důrazy týkajícími se té či oné problematiky, jsme se snažili dojít k tomu, jak na tuto věc pohlíží společenství, z kterého vycházíme, a jestli, a zda vůbec, a nakolik, jsme schopni říci něco společně. Takto jsme prošli tradice v tomto sborníčku uvedené a zabýváme se dalšími dle programu.

Za účastníky KČDT (k nimž nově přibyli: Zdeněk SOUŠEK a Luděk SVRČEK)

Eva Melmuková Šašecí

HLAS VOLAJÍCÍHO NA POUŠTI

(Zpráva o úkolech Kruhu českých duchovních tradic)

Na počátku existence České republiky si uvědomují mnozí občané zemi koruny české – Čech, Moravy a Slezska – nutnost lepší a vzájemně porozumivé orientace ve svých dějinách. Málom který jiný národ měl ve své historii tolik zvrátů, které znamenaly někdy i diametrálně odlišné postoje a přetrhání vazeb s určitými úseky minulosti. Dodnes cítíme mnohá napětí, citové vazby, nevyřčené výhrady i naivní přesvědčení o výhradním majetnictví pravdy. Přetrvávání takové situace by nebylo dobré pro zdárný vývoj České republiky v dalších letech.

Již na sklonku čtyřicetiletého období ateistického státu vznikla myšlenka přispět k budoucímu porozumění lepší vzájemnou informovaností a rozhovorem. Hned na počátku roku 1990 začalo jednání iniciátorů z řad Českobratrské církve evangelické a Církve československé husitské se zájemci z Církve římskokatolické. Na ustavující schůzi na podzim téhož roku byli přizváni i zástupci dalších církví a náboženských společností působících v českých zemích, stejně jako pracovníci odborných historických institucí.

Tradice, které spolupracovníci Kruhu českých duchovních tradic vybrali jako podklad svého jednání, se týkají celé tisícileté historie českého národa. Jsou to:

1. Tradice cyrilometodějská
2. Tradice svatováclavská (Václav kníže)
3. Tradice svatovojtěšská (biskup Vojtěch)
4. Tradice svatoprokopská (Prokop opat Sázavského kláštera)
5. Tradice svatoanežská (Anežka Přemyslovna)
6. Tradice karlovská (Karel IV.)
7. Tradice husovská (M. Jan Hus)
8. Tradice české reformace (husitství, Jednota bratrská)
9. Tradice J. A. Komenského
10. Tradice doby pobělohorské
11. Tradice národního obrození
12. Tradice masarykovská

Účastníci společné práce se dohodli na postupném zpracování stanovisek základního konsensu v této řadě významných tradic našeho národa, které prostě nebude nikdy možné přejít mlčením. Neřešením těchto otázek a vyhýbáním se diskusi o rozdílných pohledech bychom se dříve či později dostali do slepé uličky. Rovněž hlas křesťanů v České republice by se tak stával nezřetelným ke škodě celého dalšího vývoje naší země.

Všechny uvedené tradice se projednávají v této etapě záměrně v souvislosti shodných nebo odlišných pohledů. Smyslem práce tedy není přinášet nové vědecké poznatky, což je předmětem odborných konferencí a symposií, nýbrž hlavním záměrem je vyjasnění stanovisek k určité tradici a její interpretaci jako celku. Vědecké poznatky slouží ovšem jako významný podklad pro odpovědné vyhodnocení původní reality. Ta nemá být záměrně ani z opomenutí zkreslena žádným způsobem. Zvláštní pozornost se věnuje také životu tradic jako takových. Tyto tradice se projevují někdy i samostatně a jsou jen volně vázány na historická fakta. Výsledkem diskusí je pak společné vyjádření, týkající se třech okruhů:

1. Zhodnocení základní historické skutečnosti
2. Zhodnocení vývoje a přínosu nebo úskalí tradice
3. Podnětnost pro současnost a budoucnost

Výsledky práce Kruhu českých duchovních tradic nemají sloužit vytváření vnější uniformity, ale hledání společného bez zakrývání rozdílnosti dílčích pohledů. Smysl práce není odborně historický, ale hermeneutický. Závěry jednotlivých etap budou vhodným způsobem zveřejňovány jako výzva k dalšímu tvůrčímu myšlení i diskusi. Měly by se stát i pomocí ve svobodné a poučené duchovní orientaci mladé generace.

CYRILOMETODĚJSKÁ TRADICE

Po jedenácti stoletích, která uplynula od smrti Konstantina a Metoděje, zůstává jejich dědictví pro naše země i pro všechny Slovanů stále živé. Tato tradice, tj. odkaz jejich působení, vznikla v lůně jedné, ještě nerozdělené církve, spojené jednomyslnou vírou v jednoho trojjediného Boha, zjeveného Ježíšem Kristem a hlásaného církví v síle Ducha svatého. Pro svůj pastýřský postoj, zaměřený na přinášení zjevené pravdy novým národům s úctou k jejich duchovnímu svérázu, stali se sv. Cyril a Metoděj konkrétními vzory a duchovními oporami pro všechny křesťany v každé době. Jejich působení má sjednocující význam pro slovanské národy a celou Evropu.

Kříž, který vidíme na začátku Konstantinem vytvořené abecedy a tedy na začátku naší existence mezi kulturními národy, má vedle horizontálního i vertikální břevno, které spojuje nebe se zemí a zemi s nebem. Jedině v této plnosti spojení evangelia s obecnou kulturou slovanských národů v živou jednotu se může objevit skutečný obraz obou bratří i velikost jejich dědictví.

Naplnění ideálem sjednocení nových křesťanů v Kristu, přizpůsobili bohaté a krásné liturgické texty slovanské řeči a dokonce přeložili Písmo svaté, které Slovanům otvíralo svět dávných tradic a zkušeností, hlubiny duchovního myšlení starozákonního i novozákonního s ústřední zvěstí o Kristově vtělení a o spáse světa. Bohoslužba ve slovanském jazyku, která byla moravským Slovanům představena jako živé duchovní společenství všech vrstev národa včetně otroků, dávala našim předkům vědomí svobodných dítek Božích v řadě ostatních národů. Konstantinem–Cyrilem vytvořené zvláštní, pro slovanské hlásky upravené písmo, sloužilo k pořizování překladů i originální činnosti literární. Připomeňme „Proglas“ i „Život Konstantinův–Cyrilův“, vzniklý na Moravě po roce 869/873, a vytvoření církevního i světského zákoníku. Mise Konstantina a Metoděje dala řadu dalších podnětů v oblasti zpěvu, hymnografie, ikonografie; praktické návody a vzory z oblasti kazatelské, asketické, patristické; podněty politické i diplomatické a přispěla k rozvoji zručnosti hospodářské.

Po smrti sv. Metoděje a po vyhnání jeho učedníků nemohla se v našem prostředí rozvinout řada cyrilometodějských kulturních iniciativ, jako tomu bylo u jižních i východních Slovanů, ale nebyla u nás ani zapomenuta či zcela potlačena. Podle Alberta Pražáka slovanský jazyk v bohoslužbě měl „tak mohutnou nosnost, že se stal přímo dějinnou otázkou Čech na evropské křižovatce a podnětem k první stylizaci národní obrany, ... rozvíjející se postupem věků po všech dalších pokoleních ve většině jejich slovesných projevů. Tu zrodila se vlastně česká dějinná tradice, obrana národa a jazyka.“

Vedle obranné funkce cyrilometodějské tradice, která se měnila podle toho, jak se v ní odrážely duch, zájmy i úzkosti doby, bylo to zvláště neustálé úsilí o včlenění našeho národa do společenství křesťanských národů jako rovnocenného člena s plnými právy a závazky. Tuto tradici lze v Čechách sledovat od poslední čtvrti 9. století přes knížete Bořivoje, sv. Ludmilu, sv. Václava, přes Boleslava I., sv. Prokopa a klášter sázavský až do potlačení slovanské bohoslužby na přelomu 11. a 12. století. V gotické době Karla IV. vedle náboženského obsahu cyrilometodějské myšlenky vystupovaly také zřetel kulturní a politické, zdůrazňoval se princip slovanskosti. Tehdy převládlo přesvědčení, že velkomoravský Velehrad je totožný s Velehradem klášterním, postaveným za Přemysla Otakara I. v roce 1205. Po značném odstupu let obnovil Karel IV. s povolením papeže Klimenta VI. slovanskou bohoslužbu v benediktinském klášteře v Praze Na Slovanech

(založen v roce 1347), který se měl stát pokračováním cyrilometodějské tradice. Do této souvislosti náleží i slovanský životopis Miliče z Kroměříže, který v tomto duchovním středisku vznikl.

Husitství, českobratrství i luterská reformace v 15. a 16. století zaujaly k cyrilometodějské myšlence příznivý postoj, když o ni opíraly požadavek přijímání z kalicha i pro laiky (zakázaného IV. lateránským koncilem v roce 1215 a nadále užívaného východní církví) a českého bohoslužebného jazyka. V existenci slovanské bohoslužby kláštera Na Slovanech získalo husitství svou domácí inspiraci. Na basilejském sněmu v roce 1433 se husité dovolávali práva na českou bohoslužbu poukazem na cyrilometodějství. Kněz B. Bílejovský v roce 1537 odvozoval od sv. Cyrila a Metoděje obecné přijímání všech věřících z kalicha. V luterském kancionálu „Písně chval Božských“ z roku 1600 Tomáš Závorka Lipenský uváděl, že přirozený jazyk, užívaný při bohoslužbách, vymohli od papeže sv. Cyril a Metoděj. J. A. Komenský ve své „Historia persecutionum“ z roku 1655 připomíná, že slovanské církve, které mají původ v dobách apoštolských, se rozšířily zásluhou Cyrila a Metoděje. Na Slovensko uvedl cyrilometodějskou úctu do širšího povědomí humanistický básník Jakub Jakobeus v 17. století. Později se velkomoravská a cyrilometodějská tradice staly významným činitelem v národním uvědomování Slováků.

Svátek soluňských bratří slavený katolíky v 16. století dne 9. března byl také u českých bratří na Moravě významným dnem, zatímco v Čechách zanikl. Ke vzrůstu úcty ke sv. Cyrilu a Metoději přispělo nalezení ostatků sv. Cyrila při rozsáhlých vykopávkách v Římě (1572–1590), kdy jedna částka byla darována klášteru v Rajhradě. Změnou postoje Říma a přičiněním kardinála Dietrichštejna se úcta k oběma světcům pozvolna šířila. Morava se svým Velehradem, stavebními i písemnými památkami (kostelíky v Brně a v Olomouci, oltáře, kříže, studánky, legendy, Historia regni Bohemiae J. Dubravia) se stala přirozenou půdou rozvoje cyrilometodějské myšlenky.

V pobělohorském období v 17. a 18. století s obnovou úcty ke světcům se cyrilometodějská myšlenka šířila opět především na Moravě, kde vystupovala do popředí zejména její funkce národní a obranná. Olomoucký biskup Karel II. Lichtenštejn v roce 1676 obnovil obecné slavení svátku sv. Cyrila a Metoděje, který na mnoha místech upadl v zapomenutí; barokní vlastenci v Čechách i na Moravě (Balbín, Pešina, Středovský) se při obraně českého a slovanského jazyka dovolávali „arcibiskupů velehradských sv. Cyrila a Metoděje“. Z roku 1710 pochází Středovského spis „Sacra Moraviae historia sive vita ss. Cyrilli et Metudii“, zachovala se kázání a písně; ve výtvarném umění převládaly náměty Bořivojova a Svatoplukova křtu na Velehradě, šířila se lidová úcta k oběma světcům.

Zásluhou kritické vědy za osvícenství byly položeny základy k cyrilometodějským studiím; cyrilometodějské myšlenky se tak uváděly do širšího vědeckého povědomí.

V 19. století moravští římskokatoličtí kněží využívali cyrilometodějské myšlenky k národnímu probuzení a uvědomění obyvatelstva na Moravě. Cyrilometodějská idea se stala podkladem pro restituci starých práv, národní slávy a politické nezávislosti, k šíření slovanské vzájemnosti. Přes snahu udržet nadnárodní charakter cyrilometodějského kultu, jubilejní roky 1863, 1869 a 1885 posílily české a slovenské vlastenectví. Cyrilometodějská idea pronikla hluboko mezi lidové vrstvy, stala se prostředkem k obraně národních i církevních práv, podpořila slovanskou vzájemnost, probudila snahy o sblížení s pravoslavným východem. Encyklikou Lva XIII. Grande munus z roku 1880 byl svátek obou bratří rozšířen na celou římskokatolickou církev. Moravský Velehrad se stal místem mohutných národních poutí a

snah o sjednocení římskokatolických křesťanů s pravoslavnými (unionistické kongresy), místem prohlubování živé víry a sbližování Čechů a Slováků. Velké úsilí v tomto směru vyvinul ThDr. A. C. Stojan, pozdější arcibiskup olomoucký.

K cyrilometodějství se po první světové válce přihlásila vedle římskokatolické církve také církev československá i obnovené pravoslaví. Na mnoha místech byla zbudována sousoší sv. Cyrila a Metoděje, oběma světcům byly zasvěceny i některé nové kostely. Při oslavách 1100 let od úmrtí sv. Metoděje v roce 1985 na Velehradě, který se v dobách každé totality stával místem naděje a víry v lepší budoucnost národa, se desetitisíce Čechů a Slováků přihlásily k duchovnímu odkazu cyrilometodějství, ke křesťanské víře, k tradicím a základům, z kterých náš stát vznikl a se rozvíjel.

Oba bratři se stali živými modely pro církve a misionáře všech dob. Dokázali totiž včlenit evangelium do domácí kultury a tím ji zapojili do života obecné církve. Právě láska ke společenství obecné církve, ať na Východě či na Západě, a v ní k dílčí církvi, která se u Slovanů teprve vytvářela, charakterizuje oba bratry. Také nám lidem konce 20. století adresují ekumenické pozvání k budování společenství, v němž by bylo možno znovu najít viditelnou jednotu, která není a nemůže spočívat ve vstřebávání, ale jedině v setkávání v pravdě a lásce, které nám dává Duch svatý. Proto dobře rozumíme prosbě sv. Cyrila: „Pane Bože, ...dej, ať se tvá církev hojně rozroste, a až všechny shromáždíš v jednomyslnosti, učíš je lidem vyvoleným, stejně smýšlejícím o pravé tvé víře a správném vyznání a vdechni jim do srdce slovo své nauky!“

TRADICE SVATOVÁCLAVSKÁ

Kníže Václav, syn knížete Vratislava a jeho manželky Drahomíry, narozený patrně koncem 9. století, byl zavražděn z návodu svého bratra Boleslava I. ve Staré Boleslavi 28. září 929 (935?). Jeho osobnost je známá především z vyprávění latinských legend a staroslověnských životopisů (žitije) a z nejstarších českých kronik. Víme z nich, že byl zbožným a vzdělaným panovníkem a osobně statečným člověkem. Znal kromě své rodné řeči také latinsky a staroslověnsky (číst a psát). Zásady křesťanství poznal tak přímo z Bible a důsledně je uplatňoval během své vlády. Veden živou křesťanskou vírou, uzavřel pro záchranu míru pro svou zem dohodu s východofranskou říší, jíž se zavázal obnovit poplatek 120 volů a 500 hřiven stříbra ročně. Takové poplatky platili sami Frankové Maďarům, aby měli zajištěný klid a mír na hranici. Za Václavova panování došlo k sjednocení značné části země pod vládou rodu Přemyslova. Úcta k němu, vyjádřena značným počtem životopisů a legend se brzy rozšířila na území Čech i na území tak západního i východního obřadu.

Tato úcta byla charakteristickým znakem české kultury. Svatý Václav byl v průběhu celých českých dějin hlavním symbolem české státnosti. Zvláště to bylo vyjádřeno za vlády císaře Karla IV., který považoval knížete Václava za garanta českého státu (svatováclavská koruna, země koruny svatováclavské). Byl též autorem legendy o něm. Úcta ke knížeti Václavovi trvala nepřetržitě až do protireformace jak u římskokatolické církve tak i v české církvi pod obojí přijímající. Husité si neobyčejně vážili Václavovy osobnosti: i oni považovali knížete Václava za ochránce české země i českého vojska a za garanta křesťanství v Čechách a jeho čistoty – přijímal pod obojí a byl příkladem křesťanského vládce a bojovníka; v jeho době sloužili bohoslužby slovanským jazykem; pravděpodobně v křížáky obležené Praze

vznikla pátá sloka Svatováclavského chorálu, prosící, aby svatý kníže nedalo zahynouti nám ani budoucím. Sv. Václav byl vyobrazen i na středu pečeti dolní (utrakvistické) konsistoře, jindy byl vyobrazován také s korouhví s kalichem v ruce.

V době pobělohorské vznikají nové kostelní písně se svatováclavskou tematikou v duchu národnostního citu a obrody českého národa (Michna z Otradovic, Holan Ravenský, Šteyerův kancionál). Dobová úcta se odráží i v názvu Bible svatováclavské. V druhé polovině 17. století existuje Dědictví svatováclavské, vydavatelství náboženské literatury. Papež Kliment X. rozšířil v roce 1670 slavení svátku Václavova na celou římskokatolickou církev.

Svatováclavská tradice se stává také důstojnou součástí tradic, které hrály velkou úlohu v národním obrození a v emancipačních snahách českého národa v 19. století i v době zápasu o samostatný stát. Svatováclavská tradice (ve své slovanské interpretaci) měla velký význam spolu s tradicí cyrilometodějskou (v téže interpretaci) i v českém a později v československém zahraničním vojsku za první světové války (zejména na Rusi), právě tak jako tradice husitská. Tradice svatováclavská zůstávala živou i v období samostatného československého státu. Tato tradice také v 19. a 20. století byla inspiračním zdrojem v české literární, hudební a výtvarné tvorbě.

V tragické době ohrožení celistvosti československého státu nacistickým Německem v roce 1938 znovu zintenzívněla a upevnila se v povědomí národa svatováclavská tradice. A to přesto, že po rozpadu státu v roce 1939 se jí snažila zneužít ve svůj prospěch po zřízení říšskoněmeckého Protektorátu v Čechách a na Moravě nacistická propaganda. Kníže sv. Václav se měl pro český národ stát modelem k cestě do nacistické „nové Evropy“ pod vedením Velkoněmecké říše. Představitelé Protektorátu založili vyznamenání pod názvem „Svatováclavská orlice“, jež se udílelo za příkladnou spolupráci s Říší a mělo pomáhat také ke kompromitování některých významných osobností českého vědeckého a veřejného života. Český kníže se tak měl stát „patronem kolaborantů“. Zdrucující většina českých obyvatelů včetně osobností vědy a kultury se samozřejmě neztotožňovala s názory vládnoucí moci a chápala svatováclavskou tradici v původním významu. Oporou tohoto postoje byla i existence československé zahraniční vlády.

Svatováclavská tradice patří nesporně mezi živé tradice našich dějin, a to jak v církvích (římskokatolické, pravoslavné i navazujících na českou reformaci husitskou), tak i v celé veřejnosti. Důkazem její životnosti byly známé politické události roku 1968 a 1989 odehrávající se kolem světcovy sochy v Praze.

Nosnost této tradice je násobena tím, že úcta ke knížeti Václavovi jako ke svědkovi Páně je rozšířena po velké části křesťanstva, a to jak slovanského, tak i západního, latinského okruhu. [Slovanský pravoslavný kalendář má dva svátky sv. Václava. Od českých utrakvistů převzali svátek sv. Václava luteráni v českých zemích (viz kalendář Slezské evangelické církve a. v.). Svátek knížete Václava je také v kalendáři Československé církve husitské. Nejznámější anglická vánoční koleda opěvuje sv. Václava, jemuž přisuzuje královskou hodnost.]

V celém dějinném vývoji byl a je sv. Václav symbolem české státnosti a křesťanské tradice: „Svatý Václave, vévodo země české, nedej zahynouti nám, ani budoucím.“

TRADICE SVATOVOJTĚŠSKÁ

Libický rodák, biskup Vojtěch, je nesporně jednou z významných osobností českého náboženského života. Pocházel z rodu Slavníkovců, kteří v druhé polovině 10. století ovládali značnou část Čech. Jeho otcem byl kníže Slavník, matkou kněžna Střezislava (snad zrodu Přemyslovců). Slavníkovci byli z rodu charvatských knížat, spřízněných s vládci Zličanů.

Již doma byl Vojtěch křesťansky vychováván v duchu západního latinského universalismu. V této době po christianizaci jižních Slovanů bylo dovršováno také pokřesťanštění východních Slovanů, zatímco christianizace západních Slovanů, mimo předky dnešních Čechů, Slováků, Poláků a Lužických Srbů, byla teprve v počátcích. Počátkem šedesátých let navštívil Libici magdeburský biskup Adalbert při svém návratu z misijní cesty na Rus. Na Libici vysvětil kostel a malému Vojtěchovi udělil svátost biřmování. Vojtěch byl původně určen k dráze světské, ale po zázračném vyléčení z těžké nemoci ho rodiče zaslíbili službě Bohu.

Od roku 972 do roku 981 studoval v chrámové škole v Magdeburku, již vedl známý učenec Sas Othrich. Po svém návratu do Čech zůstal Vojtěch jako kněz při biskupském kostele sv. Víta na Pražském hradě. Po smrti prvního pražského biskupa Dětmara byl na sněmu na Levém Hradci zvolen pražským biskupem. Do svého budoucího života nesl předsevzetí, že bude s Boží pomocí dobrým biskupem, který povede svěřené stádece ke Kristu; snažil se o to, aby byl více, než knížecím kaplanem (jak bylo v jeho době obvyklé), protože měl před sebou prožitek posledních chvil biskupa Dětmara, který před smrtí velmi litoval toho, že nebyl takovým biskupem, jakým by měl být.

Pro investituru šel Vojtěch do Itálie, kde se mu jí dostalo z rukou císaře Otty II. ve Veroně roku 982. Při svém prvním pobytu v Itálii se setkal údajně ještě s mohučským arcibiskupem Willigisem, představitelem clunyjského hnutí opatem Maiolem a toulouským biskupem Gerardem.

Po návratu domů se dostal Vojtěch, podle autorů legend, do rozporu s domácím prostředím, ve kterém přežívaly ještě mnohé pohanské zlozvyky (mnohoženství, sňatky s příbuznými, otrokářství u velmožů, obchod se zajatci a otroky apod.). Není vyloučeno, že v těchto sporech hrály velkou úlohu především napjaté vztahy mezi Přemyslovcí a Slavníkovci. Již v této době konal Vojtěch misijní cesty po rozsáhlém knížectví Boleslavově a snad v té době navštívil i Uhry, kde podle podání pokřtil Gejzova syna Vajka, pozdějšího krále sv. Štěpána.

Situace v jeho diecézi se do té míry přiostrčila, že se Vojtěch nakonec odhodlal k odchodu se země. Odešel do Říma požádat papeže, aby ho zprostil obtížného úřadu. Papež Jan XIV. mu sice vyhověl, pražský biskupský stolec však neobsadil. Vojtěch zamýšlel dokonce putovat do Svaté země (v této touze ho podporovala císařovna Theofanó), ale nakonec vstoupil do birituálního byzantsko-římského kláštera Panny Marie, sv. Bonifáce a sv. Alexia na římském Aventinu. Učinil tak se souhlasem papežovým na radu byzantského mnicha igumena Nila. Do kláštera aventinského vstoupil i Vojtěchův příbuzný Radim, který přijal jméno Gaudentius. Setkali se tam s mnoha představiteli reformních snah v církvi té doby, mj. také se sv. Romualdem, zakladatelem camaldulské kongregace.

V Praze zatím zemřel míšeňský biskup Folkold, který Vojtěcha zastupoval. Mohučský arcibiskup Vigilis naléhal na Vojtěchův návrat do Čech. Také Čechové vyslali poselstvo do Itálie, v jehož čele byli mnich Kristián a kněz Radla. Úkolem tohoto poselstva bylo přivést Vojtěcha zpět do země. Do vlasti se vracel Vojtěch oklikou přes Cáchy (Aachen), kde se setkal s císařem Ottou III.; navštívil i další kraje říše. V jeho průvodu byli také mniši a umělci.

Na českou půdu se Vojtěch vrátil asi v roce 992. Po cestě založil klášterík v Plzni – Doubravce a klášter v Břevnově. Jeho úsilí však naráželo na nepochopení v domácím prostředí, což se projevilo například i tím, že byla, podle podání Vršovci, zabita cizoložná žena, která se utekla do klášterního azylu. Asi v roce 994 opouští tedy Vojtěch vlast. Chystal se na misijní cestu k Luticům, ti se však dostali do válečného konfliktu s Polskem, a proto z cesty sešlo.

Všechno nasvědčuje tomu, že Vojtěch nebyl křesťanem pouze dle jména a také svou biskupskou hodnost pojímal jako neustálou apoštolskou misi. Svou činností dokázal, že jsou mu cizí mocenské a násilné prostředky šíření Kristovy víry, kterými byla poznamenána politika Svaté říše Římské zejména vůči slovanským i baltským pohanům. S podobnou situací se setkával i doma.

V té době byli vyvražděni Slavníkovci na Libici (roku 995) a tím byla Vojtěchovi cesta do Čech uzavřena. Češi s ním sice ještě jednali, ale sami bez obalu naznačili, že se jeho návratu obávají, protože by nepřinesl zemi mír.

Vojtěch odešel tedy na misijní cestu k pohanským Prusům, kde byl zabit 27. dubna 997. Jeho tělesné pozůstatky získal od Prusů polský panovník Boleslav Chrabrý (vyvážil je zlatem). Ostatky Vojtěcha byly pak uloženy v Hnězdně.

Brzy byl sv. Vojtěch ctěn v mnoha zemích, například ve Franské říši, kde mu byl zasvěcen chrám v Cáchách; v Itálii, kde mu byl postaven chrám v Římě, a jinde. O rozšiřování úcty k němu se přičinil zejména Otta III., papež a opat Lev a igumen Nil. Zejména byl ctěn v Polsku a Uhrách. Později byla jeho úcta rozšířena také na Prusy. Dá se říci, že sv. Vojtěch byl poměrně záhy ctěn v celé Evropě, zejména západní a střední.

V roce 1039 přenesl kníže Břetislav jeho ostatky z Hnězda do Prahy. Ke skutečnému splynutí svatovojtěšské úcty s českou státní tradicí došlo v roce 1126, kdy kníže Soběslav zvítězil nad císařem Lotharem. V čele českého vojska nesl tenkrát kaplan Vít kopí sv. Václava, na němž byl zavěšen praporec sv. Vojtěcha (snad slavníkovské vexillum), přinesený z kostela ve Vrbčanech. Tendence k tomu je patrná už u Kosmy.

Svatý Vojtěch patří odedávna ke světcům ctěným v západní církvi. Již rok před zřízením arcibiskupství ve Hnězdně byl vysvěcen Vojtěchův příbuzný Radim jako „archiepiscopus sancti Adalberti“. Podobného vyznamenání se dostalo i Uhrám, jejichž metropolitní katedrála v Ostřihomi byla zasvěcena sv. Vojtěchovi (Adalbertu – Bělovi).

Z českých duchovních hodnostářů byl zvláštním Vojtěchovým ctitelem poslední pražský biskup, Jan IV. z Dražic. Ostatní pražští biskupové však také chápali svoji hodnost jako dědictví na Vojtěchově stolci.

Doba Karlova stavěla sv. Vojtěcha mezi přední protagonisty slovanského křesťanství. Husité měli sv. Vojtěcha v úctě jako ochránce liturgie, sloužené v mateřském jazyce. Měli ho i za autora písně *Gospodine pomiluj ny*. Důvodem je snad to, že, ač byl biskupem latinské církve, nebyl zjevně nepřítelem slovanské liturgie. Jistě stojí za to poznamenat, že slovanské legendy českého původu vznikaly v Čechách také v době, kdy byl Vojtěch biskupem v Praze. Zajímavé také je, že nejstarší česká kronika (tzv. Kristiánova) spojuje počátky křesťanství v Čechách se křtem Bořivoje a neví nic o křtu 14 českých vévodů v Rezně (Regensburg) v roce 845.

I ve všech dalších staletích byla svatovojtěšská úcta živá a přechází až do dnešní doby (například oslavy svatovojtěšského jubilea v r. 1947 a určení zakončení desetiletí duchovní obnovy v mileniové roce 1997). Ve sv. Vojtěchovi vidíme svědka Páně a je považován za jednoho z patronů české země.

Vojtěchův kult nebyl cizí ani Kyjevské Rusi (Dvorník), leč postupně se vytratil a tam ho tradice zná jako protivníka slovanské liturgie, i když existují starší texty slovanské s modlitbou, v níž je sv. Vojtěch vzpomínán. Úcta k němu je doložena i v počátcích CČSH.

Musíme mít na paměti, že Vojtěch žil ještě v době nerozdělené církve a byl mužem zbožným a vzdělaným, usilujícím o reformu života v církvi i ve společnosti.

TRADICE SVATOPROKOPSKÁ

Prokop Sázavský se narodil podle tradice v Chotouni na Kouřimsku, patrně v zemanské rodině. Prokopovo narození se na základě nejnovějšího prozkoumání jeho ostatků klade do doby kolem roku 990. V dospělém věku nabyt poměrně značného vzdělání zejména ve slovanském jazyce. Tradice formulovaná za vlády Karla IV. (zvláště kronika Přibíka Pulkavy z Radenína) hovoří o tom, že byl knězem na Vyšehradě, kde se naučil také glagolici, pak že byl mnichem klášterní komunity břevnovské. Toto podání je ovšem hodně pozdní. Podle jiné tradice byl knězem v Kouřimi.

Prokop Sázavský byl původně ženatým knězem, jako většina tehdejších světských kněží. Později se však stal mnichem, což bylo podle kanonického práva možné pouze ve dvou případech: po ovdovění nebo jestliže se manželka stala rovněž mniškou. Mnišské jméno Prokop přijal po prvním palestinském mučedníku Diokleciánovy doby, sv. Prokopiovi Jeruzalémském.

Vznik sázavského kláštera byl přímou zásluhou Prokopa, neboť šlo o soukromé založení, což ukazuje na jeho určitou zámožnost. Podle nejstarších zpráv se kníže Oldřich setkal s Prokopem jako poustevníkem při lovu. Důvěru knížete ke zbožnému knězi sdíleli i obyvatelé okolí, kterým pomáhal, radil jim, modlil se za ně a chudých se „ujímal s takovou laskavou štedrostí od Boha vrozenou a sloužil jim s takovou ochotou a radostnou starostlivostí, jako by Kristus viditelně byl přítomen, takže otrhanci a žebráci z celé té krajiny jeho přičiněním dostávali živobytí“ (Mnich sázavský). Zanedlouho Prokop vystavěl prostý chrám ke cti Marie Matky Páně a shromáždil několik bratří, kteří vytvořili klášterní komunitu (patrně východního typu). Členy této komunity se stali také jeho syn a synovec, kteří přijali jména Jimram (Emeram) a Vít.

Sázavská klášterní komunita užívala slovanský bohoslužebný jazyk, což je dokladem snášenlivosti tehdejšího pražského biskupa Šebíře a knížete Oldřicha. Tento kníže také potvrdil založení kláštera. Další majetek věnoval klášteru Břetislav I.

Prvý opat slovanského kláštera zemřel v roce 1053, rok před dovršením rozkolu mezi západní a východní částí církve. Tato skutečnost, narůstající napětí mezi císařstvím a papežstvím, jakož i mezi českým panovníkem a pražským biskupem postihly ze všech českých církevních institucí nejvíce sázavský klášter.

Slovanští mniši museli opustit Sázavu za vlády knížete Spytihněva II. (1055–1062), když byl představeným kláštera Prokopův synovec Vít. Uchýlili se do Uher, kde spolu se Spytihněvovým bratrem Vratislavem a jeho matkou Juditou sdíleli vyhnanství. Patrně v uherském prostředí navázali sázavští mniši styky s rusí a to byla cesta, kterou se dostaly ostatky prvních ruských mučedníků sv. Borise a Gleba do Čech. Při příležitosti vysvěcení rozšířeného sázavského klášterního kostela biskupem Kosmasem byly tyto ostatky vloženy do oltáře.

Slovanští mniši se mohli navrátit na Sázavu až za vlády Vratislava II. (1061–1092). Ve Vratislavovi totiž našli zastávce a ochránce. Vratislav se také pokusil docílit papežského obnovení výsady slovanské bohoslužby pro české země. To však bylo v rozporu s unifikáčními tendencemi, které v době boje o investituru převládly v římské kurii. I přes zamítnutí Vratislavovy žádosti slovanská Sázava však mohla pokračovat ve své činnosti i nadále, hlavně jeho zásluhou a pod jeho ochranou. V roce 1097 byli slovanští mniši za vlády

knížete Břetislava II. vypuzení, poslední slovanský opat Božetěch odešel neznámo kam. Nahradili je latinští mniši břevnovského kláštera. Za této situace byly v sázavském klášteře zničeny staroslověnské památky.

Úcta k Prokopovi jako světcí vznikla spontánně v prostředí jeho klášterní komunity a institucionálně vyvrcholila jeho papežskou kanonizací roku 1204. Tradice představuje sv. Prokopa jako velmi silnou křesťanskou osobnost, která bojuje proti mocnostem zla. S touto tradicí se pojí i motiv vyhnání latinského opata ze Sázavy a Prokopova vynuceného svatořečení od papeže Inocence III.

Karel IV. znovu oživil tradici slovanské Sázavy tím, že povolal do pražského kláštera Na Slovanech mnichy z Dalmácie, kde se udržela do té doby slovanská liturgie. Tito mniši byli nazýváni glagoláši, protože používali liturgický jazyk psaný v glagolici. Karel IV. jim věnoval cyrilský evangeliář připisovaný sv. Prokopu, který byl též spolupatronem opatského chrámu nového kláštera. Glagoláši vyobrazili sv. Prokopa v glagolském evangeliáři, který připojili k daru Karla IV. a oba pak svázali v jeden kodex (Remešský korunovační evangeliář *Texte du Sacre*).

Svatý Prokop byl ctěn také v prostředí české reformace. Husité oceňovali na něm dvě věci: 1. že založil slovanský klášter na Sázavě, kde se sloužily bohoslužby ve slovanském jazyce a pěstovalo slovanské písemnictví; 2. že podával svátost těla a krve Kristovy pod obojí způsobou. Na pozdně gotickém oltáři v Chrudimi (závěr 15. století) je sv. Prokop uveden spolu s M. Janem Husem, sv. Václavem a sv. Ludmilou. Byl také hojně vyobrazován v husitských kancionálech (například příbramském a kutnohorském).

Čeští utrakvisté chovali Prokopa v největší úctě. V rudolfínské době došlo k přenesení údajných Prokopových ostatků do chrámu Všech svatých na Pražském hradě. Jako zemský patron českého království je v době barokního pojetí slovanství uctíván sv. Prokop spolu se sv. Ivanem a oba národním obrozením vstupují do naší doby.

Svatý Prokop byl považován za patrona horníků (i německých v českých zemích) a také za ochránce lidí před ohněm (jako sv. Florian). V době první republiky byly kromě svatováclavských raženy i svatoprokopské dukáty.

Úcta k sv. Prokopovi byla vždy vlastní českému prostředí. Mimo naše hranice je uctíván pouze v zemích patřících původně k české koruně (Lužice, Slezsko) nebo tam, kam tuto úctu naši krajané (kostel v Chicagu, opatství a kolej sv. Prokopa v Lisle u Chicaga). Spolu se sv. Václavem byl ctěn našimi krajany i na Volyni. Svatoprokopská úcta je dosvědčena římskokatolickým, pravoslavným, čsl. husitským i luterským kalendářem.

Prokop Sázavský je našim posledním světce církevní jednoty, neboť k osudnému a neblahému rozkolu došlo až rok po jeho smrti. Prokopův mimořádný význam spočívá v tom, že v první polovině 11. století kolem sebe a svých nejbližších soustředil v rodném kraji nositele cyrilometodějského církevně-slovanského odkazu a vytvořil z nich třetí mužskou klášterní komunitu v Čechách. Před Prokopem slovanské kněžstvo žilo a působilo u nás v rozptýlení. Bylo nositelem slovanské bohoslužby západního obřadu římského (Kijevské listy) stejně jako východního ritu byzantského (Pražské zlomky). Sázavská klášterní komunita vydala i plody samostatné církevně-slovanské tvorby slovesné, písňové i výtvarné. Na ně pak navazuje pozdější vyspělá česká biblická kultura. Také dnes je nám sv. Prokop příkladem božího svědka a velké křesťanské osobnosti.

TRADICE SVATOANEŽSKÁ

Anežka Přemyslovna byla významnou osobností českého náboženského i společenského života 13. století. Narodila se asi v roce 1211 jako dcera českého krále Přemysla Otakara I. a jeho druhé manželky Konstancie. Dostalo se jí pečlivého vychování nejprve v klášteře ve slezské Třebnici, pak v klášteře v Doksanech. Svým původem i výchovou byla určena k životu vznešenému. Byla zasnoubena synu německého císaře Jindřichovi a poslána na výchovu ke dvoru rakouského vévody Leopolda. Po zrušení zasnoubení se vrátila z Vídně do Prahy. Po smrti svého otce odmítla nabídku k sňatku anglického krále Jindřicha III. a podle tradice i ovdovělého císaře Fridricha II.

Pod vlivem výchovy i vlastního duchovního zaměření si Anežka dobrovolně zvolila cestu následování chudého Ježíše. Byla uchváčena zbožností zaměřenou na službu bližním. Podobné zaměření se projevilo v té době i u dalších Anežčiných ženských příbuzných. Byly to například sestra Vilemína (Blažena) v Itálii, Dagmar (Markéta) v Dánsku, teta Hedvika Slezká, sestřenic Alžběta Durynská a neteř Markéta Uherská. Anežce byl blízký okruh okolo sv. Františka z Assisi, k němuž patřila i sv. Klára. Anežka založila klášter Na Františku před hradbami Starého Města Pražského, do něhož v roce 1234 sama vstoupila. I když v té době už existoval text řehole schválený papežem Řehořem IX., své řeholní sliby Anežka složila na původní, tehdy ještě neschválenou řeholi sv. Františka, kterou sepsal pro sv. Kláru a její družky. Spolu se sv. Klárou vytrvale usiluje o schválení Františkovy verze řeholních pravidel, a tím o návrat k původní františkánské chudobě.

Klášter Na Františku, jehož se později stala představenou (abatyší), byl od počátku spojen se špitálem, v němž byli ošetřováni chudí nemocní a poutníci. Ze špitálního bratrstva vznikl později samostatný rytířský řád křížovníků s červenou hvězdou. Po vzoru tohoto Anežčina špitálu vznikala pak postupně celá síť takových zařízení, která sloužila těm nejubožejším, o něž dosud postaráno nebylo.

I když Anežka od svého vstupu do kláštera pro přísná řeholní pravidla (tzv. klausura) nesměla opustit jeho prostory, neztratila zcela kontakt s okolním světem. Organizuje dále pokračování stavby klášterního komplexu, prvního projevu gotického stylu ve střední Evropě. Byla oporou a rádkyní přemyslovského rodu: zprostředkovala např. usmíření mezi Václavem I. a jeho odbojným synem Přemyslem Otakarem II.

Za vpádu Braniborů, kdy dědic trůnu Václav II. byl odvečen ze země, zůstává Anežka vlastně jako jediná z královské rodiny v Čechách a podle svých možností pomáhá všem postiženým. Anežka uprostřed těchto událostí 2. března 1282 umírá.

Byla ctěna velmi záhy. Lid ji uctíval jako světicí. Její zvláštní ochrany se dovolává i Eliška Přemyslovna, která kolem roku 1328 žádá o její svatořečení; později následuje žádost pražských františkánů a klarisek a snad i Karla IV. V souvislosti s těmito žádostmi vznikla i nejstarší anežská legenda.

Politické poměry (papežové sídlili v Avignonu, trvající napětí mezi světským kněžstvem a františkány a spory uvnitř františkánského řádu) však nebyly vyřízení žádosti příznivé. V neklidné husitské době se Anežčiny ostatky z vypleněného kláštera na Františku ztratily, a proto byl proces o svatořečení v roce 1450 zastaven (podle tehdy platných předpisů). Na základě trvalé všeobecné úcty byla Anežka v roce 1874 prohlášena za blahoslavenou a 13. listopadu 1989 svatořečena. Je pokládána za jednu z patronek českého národa a její svatořečení předcházelo událostem „sametové revoluce“ v listopadu 1989.

Svatá Anežka byla osobností mimořádnou ve zbožnosti i službě. Byla nadšenou ctitelkou ideálů sv. Františka, jejichž těžiště bylo v chudobě a skromnosti. I když byla královskou dcerou, věnovala svůj život službě bližním, opatrovala nemocné bez velikých světských prostředků. Sama žila v askezi a nepohodlí, které se tak příkře odlišovalo od přepychu společenské vrstvy, k níž náležela. Její život spadl do doby, v které se výrazně projevovaly snahy o reformu západní církve, jež vyústily ve vznik františkánských komunit, ale také celé řady hnutí, která byla nakonec pronásledována (valdenští a jiní). Podle svých možností se sv. Anežka podílela na reformě západní církve, přičemž nepřekročila hranice církevní kázně.

Současnicí svaté Anežky České byla paní Zdislava z Lemberka. Narodila se asi v roce 1220 a zemřela v roce 1252. Její rodiče jí dali pečlivé vychování a vzdělání. Byla dobrou matkou tří dětí a příkladnou manželkou. V době nepřítomnosti svého manžela se starala o chod panství hradu Lemberk v severovýchodních Čechách. Spolu se svým manželem, panem Havlem z Lemberka, založila dominikánský klášter v Jablonném v Podještědí a zvláště se zapsala do dějin svou účastí na založení a provozu johanitského kláštera se špitálem v Českém Dubu, kde sama ošetřovala a léčila nemocné. Podle Dalimilovy kroniky měla velké úspěchy v léčení i těžce nemocných. Podobně jako sv. Anežka byla Římskokatolickou církví prohlášena za blahoslavenou v roce 1907 a svatořečena v roce 1995.

Péče o staré, nemocné a potřebné se rozvíjela i v dalších stoletích [špitální řády i jednotlivci jako například Milíč z Kroměříže a jeho Jeruzalém, paní Kunhuta ze Šternberka (manželka českého krále Jiřího z Poděbrad), která založila špitál v Poděbradech].

Historicky postižitelné počátky organizované české diakonie jsou však spjaty se sv. Anežkou Českou a sv. Zdislavou, které žily téměř současně. Obě duchem i rodem vznešené ženy se projevíly jako věrohodné křesťanky.

KAREL IV. A TRADICE JEHO DOBY

Mezi nejvýznamnější české krále patří Karel I. (císař Karel IV.), který se narodil jako syn českého krále Jana Lucemburského a Elišky Přemyslovny (dcery krále Václava II.) v roce 1316.

V sedmi letech byl poslán na výchovu k francouzskému královskému dvoru, kde se mu věnoval především Pierre Roger, tehdejší opat fécampský, budoucí papež Klement VI. Jako dvanáctiletý chlapec (1328) byl osloven jeho kázáním. V šestnácti letech otec Karla povolal do Itálie k obraně lucemburských panství, kde se prokázaly jeho vojenské schopnosti. V té době měl v Parmě sen, který ho odvrátil od povrchního a nezodpovědného přístupu k životu.

Jeho duchovní vývoj dále ovlivnila událost, kterou prožil o Velikonocích (1333) v augustiniánském klášteře v Pavii. Během vojenského tažení zde byla jeho družina otrávena politickými protivníky, ale on se díky postu zachránil. To vše přispělo k jeho obrácení a hlubší orientaci k duchovním hodnotám. Je to určitý klíč k pochopení jeho složité osobnosti.

Po návratu do Čech se Karel stal moravským markrabětem a spoluvládcem svého otce Jana Lucemburského, který často pobýval mimo české země. Za působení Karla IV. nastala konsolidace země jak v hospodářské oblasti, tak i v duchovní správě vedené biskupem Janem z Dražic.

Už se svým otcem dosáhl v roce 1344 povýšení pražského biskupství na arcibiskupství v čele s Arnoštem z Pardubic. V rámci jeho zřízení založil metropolitní katedrálu sv. Víta, jejímž prvním stavitelem byl Matyáš z Arasu. Později na Karlovu žádost papež Urban V. jmenoval pražské arcibiskupy stálými papežskými legáty pro sousední diecéze Řezno, Bamberk a Míšeň. Další společnou fundací bylo založení kartuziánského kláštera Na Újezdě.

V roce 1346 padl Jan Lucemburský v bitvě u Kresčaku (Crécy), které se Karel rovněž zúčastnil. Po smrti svého otce byl v témž roce zvolen českým králem a vládl do roku 1378.

K rozšíření území a posílení vlivu českého království napomáhala i sňatková politika Karla IV. Z jeho čtyř manželství (manželky: Blanka z Valois, Anna Svidnická, Anna Falcká, Alžběta Pomořanská) jsou nejvýznamnějšími potomky: Kateřina (provdaná za Rudolfa IV. Habsburského), Markéta (provdaná za Albrechta IV. Habsburského), Anna (provdaná za anglického krále Richarda II.) a především synové Václav a Zikmund.

K velkým zakladatelským činům Karla IV. patří založení Nového Města pražského, první středoevropské univerzity v Praze (1348) a střediska slovanské vzdělanosti ve střední Evropě, kláštera Na Slovanech v Praze – Novém Městě (1347). Po smrti Ludvíka Bavora se otevřela cesta k získání německé královské koruny a posléze v roce 1355 i císařské koruny říše římské. Ke slavnostní korunovaci došlo v Římě za papeže Inocence VI. Před samotnou korunovaci obešel Karel IV. inkognito jako poutník v noci na Velký pátek významné chrámy, ve kterých se uchovávaly památky na utrpení Páně a pro Karla tolik důležité relikvie.

V roce 1348 nechal Karel IV. postavit hrad Karlštejn, v jehož Velké věži se uchovávaly říšské korunovační klenoty, nejdůležitější státní listiny a relikvie. Karel IV. se na hrad uchyloval i k osobnímu rozjímání a modlitbě. Úcta Karla IV. k ostatkům je vyjádřena v malbách Mariánského kapitulního kostela na Karlštejně. Svatováclavská koruna a české

korunovační klenoty byly uchovávány v prostoru nad Svatováclavskou kaplí ve Svatovítské katedrále, kde se konaly i korunovační obřady.

Obraz Karlovy osobnosti dobře vykresluje jeho vlastní životopis „Vita Caroli“, který napsal v polovině 14. století. Tento spis přibližuje hloubku a šíři Karlova biblického obzoru a později se stal významným motivem bohosloveckého myšlení husitského. Nastolit právní řád se Karel IV. snažil svým návrhem zákoníku „Maiestas Carolina“, jehož přijetí se mu však nepodařilo na sněmu prosadit. „Zlatou bulou“ z roku 1356 provedl definitivní rozdělení moci církevní a světské a uzákonil nezávislost státní moci na papežství. Jako český král zakotvil postavení českého království v rámci říše, včetně úpravy vztahů mezi českým královstvím a markrabstvím moravským.

Ke spolupracovníkům Karla IV. patřil arcibiskup Arnošt z Pardubic, který v roce 1349 sepsal „Statuta“ (stanovy) pro českou církevní provincii. Obnovil také biskupskou inkvizici, která existovala už za jeho předchůdce Jana IV. z Dražic.

Druhým nejvýznamnějším mužem na Karlově dvoře byl kancléř Jan ze Středy (Johannes von Neumarkt), který šířil humanistické myšlenky vycházející z Itálie. Významnou úlohu sehrály augustiniánské kláštery, které postupně šířily reformní myšlenky „Devotio moderna“, tj. nové zbožnosti, které pronikaly i do širokých vrstev věřících. Sám Karel IV., který byl ovlivněn augustiniánskou zbožností, založil dva augustiniánské kláštery – kostel Panny Marie a sv. Karla Velikého a kostel sv. Kateřiny na Novém Městě v Praze. Duchovní život myšlenkově obohatily také další řády, které do Prahy povolal Karel IV. a usadil je na Novém Městě.

Největší úlohu z nich sehrál klášter benediktinů Na Slovanech, kam byli povoláni chorvatští mniši sloužící mše ve staroslověnském jazyce. Zapsali také staročeský překlad Bible hlaholským písmem. Už dříve se pravděpodobně podíleli i na prvním překladu Bible do českého jazyka. Příchod chorvatských mnichů do Prahy bývá dáván do souvislosti s Karlovou snahou překonat rozdělení křesťanské církve.

Karel IV. rovněž pozval do Prahy známého rakouského augustiniána Konráda Waldhausera, který kázal proti okázalosti, bohatství a prostopášnosti. Mezi jeho posluchače patřil i kanovník a vysoký úředník královské kanceláře – Milíč z Kroměříže, který se pod vlivem jeho kázání vzdal všech svých církevních prebend a stal se kazatelem. Karel IV. mu dovolil, aby strhl neřestnou ulici „Benátky“ a vytvořil domov „Jeruzalém“ pro nevěstky, které na základě jeho kázání činily pokání. Ve své snaze o nápravu církve Milíč nešetřil ani samotného císaře, kterého nazval antikristem. Karel se mu za to nemstil a dokonce ho zpočátku chránil, když byl osočen u papeže. Když však Milíč v Avignonu, kam se odebral, aby se hájil, zemřel, Karel IV. jeho žákům „Jeruzalém“ odňal a odevzdal řádu cisterciáků.

Nejvýznamnějším žákem Milíče z Kroměříže byl učený Matěj z Janova, který vědomě navazoval na předchozí biblismus a rozpracoval ho v nový systém studia Bible. Působil na pražské univerzitě a jeho latinsky psané spisy měly vliv na reformační myšlení vzdělanců. V té době začal česky psát svá díla Tomáš ze Štítného, který později svým biblismem a morálními zásadami ovlivnil duchovní život širších vrstev v českých zemích.

V době Karla IV. sílila mariánská úcta, pěstovaná samotným Karlem IV., Arnoštem z Pardubic a jeho následovníky, arcibiskupy Janem Očkem z Vlašimi a Janem z Jenštejna. Duchovní klima ovlivnily bezpochyby morové epidemie, které se však českých zemí dotkly jen částečně. Obava ze smrti se projevila v pozdější dobové literatuře české i německé a

v následné reakci hnutí flagelantů. Dobové očekávání konce světa v umění výrazně zachycuje i kompozice Posledního soudu na mozaice Svatovítské katedrály.

Vznik dvojpapežství – působení jednoho papeže v Římě a druhého v Avignonu – přinesl v závěru vlády Karla IV. otřesení základními životními jistotami v církvi i v celé společnosti. Osobním zklamáním pro Karla IV. byl neúspěch jeho církevní politiky, neboť poté, co se mu podařilo, aby papež Urban VI. byl uveden do Říma, byl zvolen vzdoropapež Klement VII., který sídlil v Avignonu.

Význam Karla IV. zhodnotil už nad jeho rakví Vojtěch Raňkův z Ježova, mistr pařížské Sorbony, který ho nazval „otcem vlasti“. Toto označení mu zůstalo i v našich pozdějších dějinách. Jeho doba byla vždy vnímána jako velké období českých dějin, a to v oblasti politické, kulturně–historické i duchovní, i když ne vždy se kladl stejný důraz na všechny tyto aspekty. Před karlovskou tradicí kapitulovala dokonce i marxistická státní ideologie, což se projevilo nejvíc při oslavách 600. výročí Karlova úmrtí.

Karel IV. se jako státník snažil nastolit právní řád, sjednocovat a zvelebovat své země. Hlavní město českého království bylo tehdy povýšeno na sídlo císaře, nejvyššího představitele západního křesťanství a český král se stal prvním ze sedmi kurfiřtů, kteří volili římského císaře. Praha se Karlovou zásluhou, plánovitým založením Nového Města pražského, stala třetím největším městem Evropy, po Římu a Cařihradu. K povznesení Prahy na duchovní centrum křesťanstva mělo sloužit shromažďování ostatků svatých a hlavních křesťanských relikvií z nejrůznějších zemí do pražských chrámů. Založením univerzity se Praha stala centrem vzdělanosti. Karlova univerzita byla první z deseti univerzit založených tímto panovníkem, ostatní byly vesměs v románských zemích.

Karel IV. obohatil země, kterým vládl, o vynikající monumentální díla gotické architektury, sochařství, malířství a literatury.

Duchovní tradice doby Karlovy mají více proudů: tradiční, reformní a humanistický. Dochází k prohloubení náboženského života, příklonu k mystice, projevují se opravná hnutí, která se snaží odstranit negativní jevy v církevní praxi, zvláště výrazné po papežském schizmatu.

Karel IV. je příkladem osobně zbožného panovníka, který si je vědom plné zodpovědnosti při správě veřejných věcí. Proto usiluje o urovnání konfliktů jednáním s odpůrci, o rozšíření autority vlastní i českého království především mírovými prostředky.

V zemích, ve kterých vládl, se snažil o uskutečňování veřejného blaha v duchu scholastického učení o společnosti a hospodářství. Ani tato snaha však nemohla zabránit tomu, aby se urychlovala sociální diferenciacce a objevovaly se radikalizace postojů, které později vyústily ve vážné konflikty.

Snad nejvýstižněji charakterizují Karlovo pojetí úkolu panovnické moci jeho vlastní slova z úvodu zákoníku „Maiestas Carolina“: „Vlastnictví majetku mělo být původně podle přirozeného práva společné. Následující potomstvo však rozdělivší se duchem učinilo je rozdílným. Mezi lidmi nastaly rozbroje, když každý zaslepen lakotou hleděl si jen svého prospěchu. Odtud pod tlakem nutné potřeby a z podnětu Božské prozřetelnosti byli ustanoveni panovníci národům, aby zločinným bránili páchat zločiny a mírumilovným a pokojným poskytovali zaručenou bezpečnost, aby ustanovili zákony a práva a všecko rozhodovali podle řádu.“

TRADICE HUSOVSKÁ

Mezi českými historickými tradicemi má velikou úlohu tradice úcty a lásky k Mistru Janu Husovi.

Počátkem 15. století se stal vůdčím myslitelem a představitelem opravného hnutí v Čechách Mistr Jan Hus. Narodil se v Husinci v Prachatic, patrně počátkem sedmdesátých let 14. století. Jeho otec, který se jmenoval Michal, byl nejspíše sedlákem. Jeho matka, jejíž jméno neznáme, byla ženou zbožnou, která podle Husova svědectví ho učila modlit se. Jinak o jeho rodině nevíme mnoho – snad jen to, že měl bratra, který se asi jmenoval Zikmund a byl písařem. Do farní školy chodil Jan Hus pravděpodobně v Prachaticích. Studoval pak na pražské univerzitě, v roce 1393 se stal bakalářem svobodných umění a v roce 1396 byl prohlášen mistrem svobodných umění. Pak studoval na teologické fakultě, kde dosáhl gradu bakaláře teologie (v roce 1408). V roce 1400 byl vysvěcen na kněze a 14. března 1402 se stal kazatelem (rektorem) Betlémské kaple, která byla založena, aby se v ní konala česká kázání (1391). Od roku 1396 přednášel Hus na univerzitě. V letech 1402–1403 byl děkanem artistické (filozofické) fakulty. Rektorem univerzity byl zvolen v roce 1403 a 1409. Přepracoval v detailech univerzitní statuta po vydání Kutnohorského dekretu Václavem IV.

Poměrně brzy se mu dostalo odpovědných funkcí v církvi. V letech 1405 a 1407 byl synodálním kazatelem a také členem komise, která ověřovala pravost zázraků. Hájení myšlenek na opravu věcí, týkajících se života církve i společnosti, mu přinášelo četné nesnáze, zvláště, když je přenesl do svých kázání v Betlémské kapli. Dostal se do sporu s církevní mocí, nakonec byl dán do klatby, která byla zostřena v roce 1412, když se postavil proti prodeji odpustků, které měly papeži Janu XXIII. obstarat peníze na válku proti neapolskému králi. Pro interdikt musel Hus v letech 1412–1414 několikrát opustit Prahu. Pobýval nejdříve na Liběchově u pana Hynka Škopka z Dubé (od října 1412 do listopadu 1413), kde patrně napsal traktát Dcerka, věnovaný asi jeho dceři. Odtud dvakrát odešel do Prahy, kde krátce pobyl v lednu a v únoru. V listopadu roku 1413 přijal pohostinství Jana z Ústí na Kozím hrádku. Nedlouhý byl jeho pobyt u Jindřicha Lefla z Lažan na Krakovci, kde se připravoval na obhajobu svého učení a jednání na koncilu v Kostnici. Na obou místech prý kázal v blízkém okolí.

V roce 1414 byl svolán do Kostnice koncil, který měl učinit konec nepořádkům v západní církvi. O jeho svolání se přičinil zejména římský a uherský král Zikmund. Třetího listopadu tam M. Jan Hus dojel a již 28. listopadu byl v rozporu se zárukami císaře Zikmunda zatčen a vsazen do vězení v klášteře dominikánů. Do vězení v zámku Gottlieben byl převezen 6. prosince a odtud byl 5. června přepraven do městského vězení v Kostnici. Po déle trvajícím vyšetřování byl sice slyšen na zasedání koncilu, požadovali však na něm jen to, aby odvolal to, co učil. Protože tak neučinil, byl 6. července 1415 odsouzen jako „kacíř“, zbaven kněžského svěcení a předán „světskému rameni“ k potrestání. Pak byl upálen za městem na břehu řeky Rýna na obecním mrchovišti. Jeho popel byl vysypán do řeky, aby Čechům nezbylo nic, co by mohlo být považováno za ostatek.

M. Jan Hus nebyl jen kazatelem, ale i významným učencem. Psal česky i latinsky. Z jeho spisů latinských je třeba zvláště jmenovat *De corpore Christi* (asi z roku 1408), *De sanguine Christi* (1406–1407, o nepravém zázraku ve Wilsnaku), *De ecclesia* (1413; shrnuje pojetí církve, které bylo inspirováno J. Viklesem). Nemalý význam má i spisek *De sanguine Christi sub specie vini summendo* (1414) o potřebě přijímání pod obojí

způsobou. Hus tak schválil opětné zavedení vysluhování svátosti večeře Páně pod obojí, jež západní církev opustila po IV. lateránském koncilu v roce 1215. Z Husových polemických spisů je třeba uvést zvláště *De libris haereticorum legendis* (1410), v němž říká, že knihy, odsouzené jako „kacířské“, nemají být ničeny, ale je třeba, aby byly studovány, protože mohou obsahovat zrnka pravdy. Z českých spisů jsou významné zejména *Výklad viery desatera a páteře* (1412), *O svatokupectví* (1413) a *O šesti bludech* (1413). Velký význam má také Husova *Postyla* (1412). Zachovala se i některá jeho betlémská kázání, různé projevy z doby jeho činnosti na univerzitě a zejména jeho latinské a české dopisy. Kromě toho je nutné se zmínit o jeho reformě českého pravopisu a velmi pravděpodobné účasti na překladu Písma do češtiny.

Tehdejší krize církve, vyjádřená nejvýrazněji papežským schizmatem, vedla nutně k pochybám lidí o autoritě jakéhokoliv rozhodnutí církve i koncilu. Naproti tomu byl Mistr Jan Hus znám doma jako čestný a řádný kněz a kazatel. Jeho upálení proto vyvolalo v Čechách velké rozhořčení u většiny obyvatel. Tato většina považovala Husa za Božího svědka. V Čechách a na Moravě byl dlouho ctěn jako světec spolu se svým spolumučedníkem Jeronýmem. V ikonografii se ocitá mezi patrony země české (predela oltáře z Chrudimi). První zákroky proti slavení jeho svátku jsou cenzurní povahy a souvisejí s počátky rekatolizačních snah. Známe je z poslední třetiny 16. století (přímý zákaz je z roku 1584). V paměti lidí však zůstal i po roce 1620, v době mocensky prosazované rekatolizace. Nebyl zapomenut, přestože vrchnosti jeho svátek zakazovaly.

Po krátkém oživení koncem 18. a začátkem 19. století byla Husova památka cenzurními zásahy znovu potlačována. Husovými ctiteli nebyli jen nekatolíci, patřili mezi ně i někteří římskokatoličtí kněží – Češi i Němci (I. Cornova, A. Zitte, K. Royko a mnozí další). Krátký čas kolem roku 1848 bylo možné úctu k Husovi projevovat i veřejně (například P. Václav Krolmus). Až do roku 1861 byla úcta k němu opět tlumena cenzurními a policejními zásahy; poslední jsou zaznamenány v roce 1868. Úcta k Husovi se potom začala pomalu rozvíjet. Přispěly k tomu zejména Palackého *Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě* a knihy či básně českých spisovatelů. Pomník, jehož autorem byl Ladislav Šaloun, mu byl odhalen na Staroměstském náměstí v Praze roku 1915, v jubilejním roce pětistého výročí jeho smrti. Úcta a láska k M. Janu Husovi se odrážela vždy i ve vztahu k Betlémské kapli; ta byla částečně zbořena za Josefa II. roku 1786 a obnovena v padesátých letech 20. století architektem Jaroslavem Fragnerem.

Po celá staletí vidíme v hodnocení Husova díla a jeho mučednické smrti dvě základní pojetí:

- a) Pojetí reformační a pojetí mu blízké: Hus byl exponovaným Božím svědkem. Jak jsme viděli, v Čechách a na Moravě byl ctěn spolu se svým spolumučedníkem Jeronýmem. Tato linie pokračuje až do dnešní doby s přerušeními za 1. a 2. světové války a v době nadvlády KSČ.
- b) Pojetí římskokatolické: Hus byl pravověrným a ve všem respektoval nauku církve s výjimkou eklesiologie. V nauce o církvi byl inspirován názory Jana Viklefa; tyto názory odsoudil Kostnický koncil, nikoliv Husovy opravné snahy a kritiku nepořádků v církvi. Husovy morální vlastnosti ocenil Jan Pavel II. během svých návštěv v českých zemích.

Období komunistického režimu zkreslilo památku Husa a paměť o něm aplikací třídního hlediska a úzce materialistickým výkladem jeho osobnosti.

Úplné shody názoru na osobnost Jana Husa a její význam nebude dosaženo patrně nikdy. Je například jisté, že M. Jan Hus měl silné sociální cítění, které ovšem vycházelo z jeho křesťanské víry. Stejně pozemská církev není Husovi institucí spásy. Církev na tomto světě je podle jeho přesvědčení včetně hierarchie a papeže odpovědná a podřízena Kristu, který je nejvyšším Pánem a Soudcem všech pozemských církevních institucí.

Husovým odkazem v současnosti a budoucnosti je: „Věrný křesťane, hledej pravdu, slyš pravdu, miluj pravdu, drž pravdu, braň pravdu až do smrti, neboť pravda tě vysvobodí od ďábla, od smrti duše a konečně od smrti věčné.“ „Také prosím, abyste se milovali, dobrých násilím tlačiti nedali a pravdy každému přáli.“

Mistr Jan Hus byl opravdovým křesťanem.

TRADICE J. A. KOMENSKÉHO

Jan Amos Komenský je jednou z významných postav českých duchovních a kulturních dějin. Svým vyznáním i celkovým zaměřením svého díla náleží k reformační větvi českého náboženského myšlení. Vedle některých výlučně protestantských rysů narážíme v jeho duchovním odkazu na mnohé obecně humanitní prvky, které činí jeho dílo po některých stránkách blízké všem českým křesťanům bez rozdílu vyznání.

J. A. Komenský představuje ve své osobě symbolicky význačný soubor duchovních aktivit českých zemí v 17. století v těsné souvislosti s celkovým historickým vývojem této dějinné epochy. Vnímáme jeho působnost jako teologa, filozofa, pedagoga, politika a v neposlední řadě jako člověka. Toto vše bylo u Komenského předznamenáno jeho křesťanskou vírou, vyjádřenou v duchu české reformace, která není bohoslovesky v některých důrazech tak výrazně odlišná od středověké církve jako světová reformace 16. století. Právě to je v dané souvislosti příznivou okolností, která umožňuje, přes rozdílnost pohledů na některé konkrétní skutečnosti a vyjádření, lépe porozumět i odkazu přijatelnému křesťanům různých vyznání.

Mnohostrannost osobnosti a díla Komenského způsobila i jistou roztržičnost v životě jeho tradice v českých zemích a jejího ohlasu v zahraničí.

V nejširším evropském rozsahu byla a je přijímána tradice „učitele národů“. Pedagogické snahy a postupy Komenského byly přijímány již za jeho života i těmi, kteří stáli na jiných názorových a politických základech. Dnes jsou přijímány obecně.

Naproti tomu se do obecného povědomí českého národa odkaz Komenského – Čecha vrací vždy v uzlových bodech novodobých dějin známou větou: „Věřím i já Bohu, že po přejití vichřic hněvu (hříchy našimi na hlavy naše uvedeného) vláda věcí tvých k tobě se zase navrátí, ó lide český!“

Zcela jiný byl osud teologického a filozofického díla Komenského, které bylo v minulosti širší veřejnosti známo jen částečně a nebylo považováno za aktuální. Tou měrou, jak se postupně odhaluje teologické a filozofické myšlení Komenského, hovoří k nám, lidem 20. století, mnohem podnětněji a aktuálněji. Napomáhá k hlubšímu pochopení Komenského pedagogických snah, které jsou v něm zakotveny.

Je známo, že pedagogické učení, které náš myslitel vytvořil, je právem považováno za první ucelenou pedagogickou soustavu vzniklou počátkem novověku. Čeští křesťané všech vyznání oceňují, že v rámci této soustavy je výchova pojata jako utváření člověka k životním cílům, které mu zprostředkovává křesťanská víra. Taková výchova přesahuje pouhé poskytování kvalifikace v tom či onom oboru lidské činnosti, nýbrž čerpá svůj důvod ve smyslu veškerenstva, tak jak je lidské bytosti odhaluje slovo Božího zjevení. Komenský razil proto i cestu usnadnění mezilidské komunikace. Studium a výuku jazyků chápal jako významnou součást rozvoje nejen této komunikace, ale i zvěstování evangelia (kérygmatu). Blízký všem lidem dobré vůle je zajisté i Komenského požadavek, aby výchova směřovala k nastolení míru mezi národy a státy, církvemi a společenskými skupinami různého zaměření.

Odpovědnost křesťanů za osudy lidských věcí vyplývá podle Komenského z toho, že Bůh obdařil člověka svobodnou vůlí, které člověk ani hříchem zcela nepozbyl. Člověk se proto může z moci Boží milosti stát Božím pomocníkem při nápravě světa. V souladu s tradicí české reformace, jež v tomto bodu jde stejným směrem jako učení římskokatolické, byl Komenský přesvědčen, že člověk dosahuje ospravedlnění vírou, která se projevuje činorodým úsilím o nápravu lidských věcí v životě osobním i veřejném, náboženském i mravním. Předpokladem nápravy věcí veřejných je pro Komenského ovšem náprava života jednotlivce. Čeští křesťané vracejí se dnes k této Komenským výrazně reprezentované tradici s hlubokou nadějí, že v ní nalézají významný nástroj vzájemného sblížení. Že tomu tak vskutku je, o tom svědčí i Komenského pohled na církev.

Církev je a má být jedna; k věroučnému a organizačnímu rozdělení křesťanů došlo podle Komenského dílem vlivem slabosti jich samých, dílem vlivem vnějších nepřátel. Jejich definitivní sjednocení považoval Komenský za událost, jež se uskuteční teprve v eschatologické perspektivě. V tomto předznamenání však imponuje, jak je Komenský povznesen nad stranickou zaujatost a schopen vidět klady i v církevní organizaci a spiritualitě jiných vyznání. Hlubokým dojmem působí jeho ekumenický duch i vědomí odpovědnosti za křesťanstvo jako celek.

Komenského eschatologickou nadějí vidíme jako podnětný princip, který má motivovat vždy znovu obnovované snažení všech křesťanů o nápravu lidských věcí podle mravních zásad evangelia. Čeští křesťané chápou toto úsilí, které se dnes může uskutečňovat způsobem veřejnosti veskrze otevřeným, jako účast na Božím díle, k němuž nás povolává sám Pán. Chtějí u tohoto díla vytrvat, i když jsou si vědomi, že jejich snaha o dokonalou lidskou společnost v rámci dějin tohoto světa nemůže přinést výsledky konečné a definitivní povahy.

Komenskému velmi záleželo na tom, aby se duchovní hodnoty rozvíjely a byly předávány dalším generacím. Pozdní a teprve nyní široké čtenářské obci zpřístupněné dílo „Obecná porada o nápravě věcí lidských“ vyzývá nejen k nápravě věcí veřejných, ale zejména k nápravě vztahu člověka k Bohu: „Ubohý, kdo na něčem pracuje bez spolupráce Boží, neboť takové dílo nevychází od toho, v němž jediném je stálost a podstata podstat, a proto se nakonec rozpadne. Ale Bůh nespolupracuje s nikým, leč s těmi, kteří pracují na jeho díle. Proto každý, kdokoli koná dílo Boží, má Boha za pomocníka, zato ten, kdo buduje své vlastní dílo, buduje Babylón a zakusí Boha jako bořitele.“

TRADICE ČESKÉ REFORMACE

Obecný úvod

Na rozdíl od dosud zpracovaných témat, která se vázala k jedné osobě či k období zhruba lidského života 50–80 let, toto téma zabírá dobu 200 let. Důsledkem velkého časového i osobnostního rozsahu je, že názory i formulace se během české reformace trochu měnily, jako se měnila situace a okolní svět, na který česká reformace reagovala.

- **Pojmu** „česká reformace“ rozumíme takto: „reformace“ je historický terminus technicus, kterým se označuje emancipační proces vůči středověké církvi na rozdíl od „reformy“, kterou se prosazuje náprava uvnitř společenství, s vědomím stálé a plné sounáležitosti s tím společenstvím.
- **Česká** reformace znamená nikoli omezení na území nebo národ, ale vymezení se vůči římské církvi.
- **Principem** české reformace je úsilí o krásnou církev Kristovu nejen v obřadech a věrouce, ale také v mezilidských vztazích, a to jak individuálně, tak celospolečensky (spravedlnost), což je rozsahem širší než u pozdější „světové“ reformace.
- **Normou** tohoto úsilí české reformace byla prvotní církev v novozákonním podání. Rozhodujícím kritériem pro všechny oblasti byl **pouze** biblický text (sola scriptura). Česká reformace odmítala rozhodující roli církevní instituce a autority pro spásu člověka (sola fide, sola gratia): odmítala poslušnost světské autority, pokud je její jednání v rozporu se svědomím jednotlivce.
- Českou reformaci vidíme ve **třech etapách**:
  1. Období 1419–1434: „Buď a nebo“
  2. Období 1435–1522: Království „dvojího“ lidu (usiluje se o svobodu svědomí)
  3. Období 1523–1620: Rozhovor Čechů o svobodě víry v evropském kontextu
- Formulací cíle a metod české reformace jsou Čtyři artikuly pražské z jara 1420:
  1. artikul: „Nejprve aby Slovo Boží po království Českém svobodně bez překážek od křesťanských kněží bylo zvěstováno a kázáno.“ (svobodné kázání Slova Božího)
  2. artikul: „Aby velebná svátost těla a krve Pána našeho Jezu Krista pod oběma způsobama chleba a vína byla všem věrným křesťanům, (jímž hřích smrtelný nepřekáží), starým i mladým svobodně byla rozdávana, podle jeho ustanovení a přikázání.“ (rovnost všech křesťanů v přijímání svátosti)
  3. artikul: „Protože mnozí kněží a mniši světským řádem panují nad velkým zbožím tělesným (majetkem) proti Kristovu přikázání a na překážku svému kněžskému úřadu a k veliké škodě stavu kněžského, aby takovým kněžím to neřádné panování odňato a zastaveno bylo a aby podle Čtení (Bible) nám příkladně živi byli k stavu Kristovu apoštolskému.“ (zrušení světského panování a bohatství církve)
  4. artikul: „Aby všichni hříchové smrtelní a jiní neřádné zákonu Božímu odporní, řádem a rozumně od těch, jenž k tomu úřad mají, v každém stavu byli stavováni a kázněni, a zlá a křivá pověst o této zemi České aby očištěna byla, tak aby se obecné dobré království a jazyku českému dalo.“ (trestání hříchů a zločinů odporujících Božímu řádu u všech lidí bez výjimky)

Tyto požadavky vyrostly v situaci po 4. lateránském koncilu ze studia a diskusí především pražských univerzitních mistrů, na podkladě konkrétních hříchů a zla v tehdejší církvi i společnosti, zejména prodeje papežských odpustků v Praze v létě roku 1412. Pod vlivem eschatologických nálad požadovali husité obecnou nápravu třeba i pomocí donucovacích

prostředků. Na podzim roku 1414 se obnovilo v Praze z podnětu Jakoubka ze Stříbra také (původně před rokem 1215 obecné) vysluhování svátosti večere Páně podobojí.

Různé proudy české reformace probíráme a členíme podle jejich vztahu k jednotlivým artikulům – viz příložené tabulky:

SMĚRY ČESKÉ REFORMACE V 15. STOLETÍ NA ZÁKLADĚ DĚLENÍ DLE HUSITSKÉHO PROGRAMU ČTYŘ PRAŽSKÝCH ČLÁNKŮ Z ROKU 1420 (SCHÉMA)

Směry	A	AB	B	C	D	DE	E	F	G
(pomocné formální dělení)	Krajní pravice: Jan z Píbramě Křišťan z Prachatic	Pravice: Petr z Mladoňovic Konrád z Vechty	Pravý střed: Jan Rokycana Jiří z Poděbrad	Střed: Jakoubek ze Stříbra Vavřinec z Březové Kněz Ambrož Jan Žižka z Trocnova	Levý střed Mikuláš z Drážďan Jan ze Žatce Václav Koranda st.	Levice Petr Payne Jan Želivský Mikuláš z Pelhřimova Prokop Holý	Krajní levice Petr Kániš Martin Húska	Petr Chelčický	Jednota bratrská
	Článek č. 1 (Bible) „Najprve, aby slovo Božie po království Českém svobodně bez překazy od křesťanských kněžíe bylo zvěstováno a kázáno.“					Článek č. 1 – novočesky zkráceně Svobodné kázání slova Božího			
Společně:	„Soudce chebský“	„Soudce chebský“	„Soudce chebský“	„Soudce chebský“	„Soudce chebský“	„Soudce chebský“	„Soudce chebský“	„Soudce chebský“	„Soudce chebský“
Rozdílly:	Připouští se i tradice	Připouští se i tradice	Připouští se i tradice	Připouští se i tradice	Jen „bez přídavků“	Jen „bez přídavků“	Jen „bez přídavků“ a může každý	Jen „bez přídavků“	Jen „bez přídavků“
Článek č. 2 (Eucharistie, Večeře Páně) „Druhé, aby velebná svátost těla a krve Pána našeho Jesu Krista pod oběma způsobama chleba a vína všem věrným křesťanům starým i mladým svobodně byla rozdávana, podlé jeho ustanovenie a prikazanie.“					Článek č. 2 – novočesky zkráceně Přijímání svátosti těla a krve Pána Ježíše pod obojí způsobou (chleba a vína)				
Společně:	Kalich – přijímání podoboj	Kalich – přijímání podoboj	Kalich – přijímání podoboj	Kalich – přijímání podoboj	Kalich – přijímání podoboj	Kalich – přijímání podoboj	Kalich – přijímání podoboj	Kalich – přijímání podoboj	Kalich – přijímání podoboj
Rozdílly:	Transsubstanciace	Transsubstanciace	Transmutace	Chléb posvátný (transfigurace?)	Svátostně, ne podstatně (neklanění)	Svátostně, ne podstatně (neklanění)	Znamení, ale reálný vstup (neklanění)	Chléb posvátný (transfigurace?)	Svátostně, ne podstatně (neklanění)
Článek č. 3: (Církev) „Tretie, že mnozí kněží a mnišie světským řadem panují nad velikým zbožím tělesným proti Kristovu prikázání a na překazu svému kněžskému úřadu a k veliké škodě stavu světského, aby takovým kněžím to neřádné panovanie odjato a staveno bylo, a aby podle Čtenie nám příkladně živí byli k stavu Kristovu apoštolskému.“					Článek č. 3: – novočesky zkráceně Zrušení světského panování a bohatství církve				
Společně:	Církev jako obecenství věřících	Církev jako obecenství věřících	Církev jako obecenství věřících	Církev jako obecenství věřících	Církev jako obecenství věřících	Církev jako obecenství věřících	Církev jako obecenství věřících	Církev jako obecenství věřících	Církev jako obecenství věřících
Rozdílly:	Snaha o dohovor se stávající církevní institucí západní i východní	Snaha o dohovor se stávající církevní institucí západní i východní	Snaha o dohovor se stávající církevní institucí západní i východní	Snaha o dohovor se stávající církevní institucí západní i východní	Církev zdola, kritika konstantinismu, přetřzení vnější apoštolské posloupnosti	Církev zdola, kritika konstantinismu, přetřzení vnější apoštolské posloupnosti	Církev zdola, kritika konstantinismu, přetřzení vnější apoštolské posloupnosti	Církev zdola, kritika konstantinismu, přetřzení vnější apoštolské posloupnosti	Církev zdola, kritika konstantinismu, přetřzení vnější apoštolské posloupnosti
Článek č. 4 (Společnost) „Čtvrté, aby všichni hřiechové smrdední a jiní neřádivé zákonu Božímú odporní, řadem a rozumně od těch, jenž úřad k tomu mají, v každém stavu byli stavováni a kázáni, a zlá a křivá pověst o této zemi České aby očištěna byla, tak aby se obecně dobré království a jazyku českému dalo.“					Článek č. 4 – novočesky zkráceně Trestání zločinů odporujících Božímú řadu u všech lidí bez výjimky				
Společně:	Odmítnutí výsad – spravedlnost pro všechny	Odmítnutí výsad – spravedlnost pro všechny	Odmítnutí výsad – spravedlnost pro všechny	Odmítnutí výsad – spravedlnost pro všechny	Odmítnutí výsad – spravedlnost pro všechny	Odmítnutí výsad – spravedlnost pro všechny	Odmítnutí výsad – spravedlnost pro všechny	Odmítnutí výsad – spravedlnost pro všechny	Odmítnutí výsad – spravedlnost pro všechny
Rozdílly:	Přijímá se tradiční rozvrstvení společnosti; Připouští se obranný boj	Přijímá se tradiční rozvrstvení společnosti; Připouští se obranný boj	Přijímá se tradiční rozvrstvení společnosti; Připouští se obranný boj	Přijímá se tradiční rozvrstvení společnosti; Připouští se obranný boj	Princip děly práce a odpovědnosti; Připouští se obranný boj	Princip děly práce a odpovědnosti; Připouští se obranný boj	Princip rovnosti; Připouští se obranný boj	Odmítnutí „trojho lidu“ – středověké struktury společnosti; Nepřipouští se ani obranný boj	Odmítnutí „trojho lidu“ – středověké struktury společnosti; Nepřipouští se ani obranný boj

SMĚRY ČESKÉ REFORMACE V ČECHÁCH A NA MORAVĚ NA KONCI 16. STOLETÍ (SCHÉMA)

Směry	A	AB	B	C	D	DE	E	G
(pomocné formální dělení)	Krajní pravice, pravice:		Pravý střed, střed:		Levý střed, levice (táborská teologie):		Krajní levice:	Celčický (táborská teologie):
	staroutrakvisté		luteráni – melanchtonovci – „novoutrakvisté“ (včetně mikulášenců)		věrní (staří) Čechové		habrovanští	Jednota bratrská
Článek č. 1 – novočesky zkráceně Svobodné kázání slova Božího								
Společné:	Důraz na Písmo svaté		Důraz na Písmo svaté		Důraz na Písmo svaté		Důraz na Písmo svaté	Důraz na Písmo svaté
Rozdíly:	Připouští se i tradice		Jen „bez přídavků“		Jen „bez přídavků“		Jen „bez přídavků“	Jen „bez přídavků“
Článek č. 2 – novočesky zkráceně Přijímání svátosti těla a krve Pána Ježíše pod obojí způsobou (chleba a vína)								
Společné:	Přijímání pod obojí		Přijímání pod obojí		Přijímání pod obojí		Přijímání pod obojí	Přijímání pod obojí
Rozdíly:	Transsubstanciace		Konsubstanciace		Svátostně, ne podstatně		Znamení, ale reálný vstup	Svátostně, ne podstatně
Článek č. 3: – novočesky zkráceně Zrušení světského panování a bohatství církve								
Společné:	Církev jako obecnství věřících		Církev jako obecnství věřících		Církev jako obecnství věřících		Církev jako obecnství věřících	Církev jako obecnství věřících
Rozdíly:	Snaha o dohovor s římskokatolickou církví		Odmítnutí podřídít se, samostatná církev, přerušení apoštolské posloupnosti, zachování struktury farnosti		Odmítnutí podřídít se, samostatná církev, přerušení apoštolské posloupnosti, uprostřed utrakvistických farností církevní buňky tvořené věřícími		Církev tvořená sbory věřících, kritika Konstantinovy donace, přerušení apoštolské posloupnosti	Církev tvořená sbory věřících, kritika Konstantinovy donace, přerušení apoštolské posloupnosti
Článek č. 4 – novočesky zkráceně Trestání zločinů odporujících Božímu řádu u všech lidí bez výjimky								
Společné:	Odmítnutí výsad, (obranný boj obecně přípustný), právo na svobodu svědomí všem		Odmítnutí výsad, (obranný boj obecně přípustný), právo na svobodu svědomí všem		Odmítnutí výsad, (obranný boj obecně přípustný), právo na svobodu svědomí všem		Odmítnutí výsad, (obranný boj obecně přípustný), právo na svobodu svědomí všem	Odmítnutí výsad, (obranný boj obecně přípustný), právo na svobodu svědomí všem
Rozdíly:	Přijímá se tradiční rozvrstvení společnosti		Přijímá se tradiční rozvrstvení společnosti		Přijímá se tradiční rozvrstvení společnosti		V rámci církve prakticky rovnost	V rámci církve stejná kázeň všem

NÁBOŽENSKÉ SMĚRY V ČECHÁCH A NA MORAVĚ NA KONCI 16. STOLETÍ

1. Římští katolíci; 2. Staroutrakvisté; 3. Luteráni – flaciáni; 4. Luteráni – melanchtonovci – „novoutrakvisté“ (včetně mikulášenců); 5. Věrní (staří) Čechové; 6. Habrovanští; 7. Jednota bratrská; 8. Reformovaní – kalvíni; 9. Novokřtěnci; 10. Unitáři; 11. Židé

1. Období 1419–1434: „Bud' a nebo“

Upálení Mistra Jana Husa roku 1415 vyvolalo obecný odpor. Docházelo přitom někdy i k zabírání církevních statků šlechtou. Protestní demonstrace vedená Janem Želivským skončila defenestrací novoměstských konšelů 30. července 1419. Mezitím se konaly tábory lidu na horách a lid se začal organizovat. Již tehdy šlo o počátek válečného dění, které samozřejmě ohrožuje a ničí i kulturní památky, kláštery, kostela apod.

Některé mocenské metody husitů rostly také z misijních metod tehdejší středověké církve, z pocitu odpovědnosti, ba úzkosti nejen o sebe, ale také o své bližní (sousedy). Husité se snažili, aby jejich názory přijali i ostatní. Proto k přijetí biblicky doložené večeře Páně pod obojí způsobou užili občas i násilí.

Požadavky české reformace byly římskou církví i většinou okolních panovníků odmítnuty. Byly proti nim organizovány vyhlazovací křížové výpravy. Husité se bránili a v bitvách za vedení Jana Žižky (†11.10.1424) a později za Prokopa Holého vítězili.

Žižka zlikvidoval u Tábora radikální skupinu, vedenou knězem Kánišem a Martinem Húskou, v Praze byl po zmařeném pokusu o převzetí vlády popraven radikální kněz Jan Želivský. Žižka sám přešel od táborů (pro jejich teologický radikalismus) k orebitům ve východních Čechách. Na principu 4 artikulů trval na řádu (kázni) ve vojsku. Po sporech a bojích s kompromisní vládou zvítězil u Malešova, ale na Špitálském poli Praze odpustil.

Po celou dobu docházelo ke vzájemnému jednání husitských věroučných směrů (táborité, orebité, pražané) o sblížení hlavně v liturgických otázkách a slavení večeře Páně. (Prokop Holý, Mikuláš Biskupec, Jan Vlk, Jakoubek ze Stříbra, Jan Rokycana, Jan Příbram. Ambrož z Hradce aj.).

Z vysloveně obranné pozice vůči římské církvi a útočícímu okolnímu světu přecházejí husité pod vedením Prokopa Holého v další etapě k výjezdům svých vojsk za hranice vlastní země (tzv. spanilé jízdy), takže přenášejí tíseň vojny na vlastní území útočníka a v manifestech tam propagují své věroučné názory, neboť chtějí obhájit svou pravověrnost. Proto jednali také na jaře roku 1429 s císařem v Bratislavě a po porážce obrovské křížácké armády u Domažlic 14. srpna 1431 konečně dosáhli s církví (koncilem) vyjednávání: v Chebu v květnu 1432 prosadili, že rozhodujícím měřítkem bude text Bible a praxe prvotní církve (tzv. Soudce chebský).

Při jednáních na koncilu v Basileji v roce 1433 o čtyřech artikulech je hájili Oldřich ze Znojma, Jan Rokycana, Petr Payne a Mikuláš z Pelhřimova. Výsledek jednání byl nedostatečný, diplomatická aktivita pokračovala v Praze. Tam se nunciiovi Palomarovi podařilo využít obecné válečné únavy i rozdílů mezi českými husity k vyvolání vojenského střetu 30. května 1434 u Lipan, v němž zvítězila strana panská, kompromisní. Vítězná šlechta (katolická i podobojí) jednala ihned s císařem Zikmundem o jeho uznání za krále – husité pod podmínkou povolení večeře Páně podobojí.

Hodnocení první etapy:

Tradiční hodnocení husitského období se zásadně liší podle pozic jednotlivých interpretů:

Římští katolíci hodnotí husitství negativně jako období úpadku, válečných násilností a ničení kulturních hodnot. Husity vidí jako kacíře.

Stoupenci české reformace naopak vidí v husitství obranu pravé víry, obnovu křesťanství a dobu duchovního rozkvětu.

V národním obrození se zdůrazňoval především národní a demokratický charakter husitského hnutí a význam pro rozvoj českého jazyka. K matoucímu zjednodušení docházelo v marxistické ideologii, kde byl duchovní, křesťanský rozměr husitství potlačován a zdůrazňován revoluční protifeudální, sociální a proticírkevní, příp. národní charakter.

2. Období 1435–1522: Království „dvojího“ lidu (usiluje se o svobodu svědomí)

Po bitvě u Lipan roku 1434 vítězná strana pražská jednala o vzájemné uznání především s císařem Zikmundem. V jednání s církví místo souhlasu se čtyřmi artikuly došlo jen k vyhlášení jihlavských kompaktát v roce 1436: Svátost večeře Páně podobojí se nestala jedinou možnou formou večeře Páně ani v Čechách; věřící, kteří přijímali podobojí, byli sice uznáni za řádné údy církve, museli však o vysluhování z kalicha požádat a mít to už ve zvyku. Vynecháním prvního artikulu o svobodném kázání slova Božího byla ponechána možnost cenzury myšlenkové i faktické.

Důvodů, proč s těmito omezeními pražská strana souhlasila, bylo více, především však všeobecná únava z bojů čtrnáctiletého válčení. Husitům se sice nepodařilo ani na svém vlastním území zajistit uznání dvou sociálně právních artikulů (trestání smrtelných hříchů bez rozdílu společenského postavení a ukončení světského panování kněží), ale zabrání klášterních majetků panstvem (obojího směru) a městy znamenalo částečnou realizaci alespoň 3. artikulu *via facti*.

Přijetí kompaktát znamená tedy pro husity sice zajištění jejich tělesného života (nebudou vybíjeni), ale zároveň opuštění úsilí o ovlivnění a záchranu ostatního křesťanstva tím, že by byly všeobecně prosazeny společenské řády a zbožnost čtyř artikulů. Je to rezignace a vystřízlivění z eschatologických představ o brzkém příchodu království Božího v plnosti na zemi a smíření se s touto realitou.

Česká reformace chápala, že pro církve (i kališnickou) působící v tomto pozemském světě je nutností i jistá organizace a řád v kázání Božího slova a v kněžské službě. Slib, že zvolený arcibiskup podobojí Rokycana bude papežem uznán, však splněn nikdy nebyl.

Tvrdošíjně obhajování a prosazování artikulu o svátosti večeře Páně podobojí je dokladem, že husité měli večeři Páně za víc než jen pouhé znamení (symbol, který lze na útěku odhodit), jak jim bývá vyčítáno, ale skutečně zpřítomnění Krista v Duchu svatém. Současně jim byla výrazem obecnosti a obecného kněžství Božího lidu.

Podmínka kompaktát, že přijímání podobojí má mít věřící už „ve zvyku“, vedla během dalších desetiletí k opakované snaze husitů o vysluhování večeře Páně i nemluvňatům, a to nejen pro objektivnost Kristovy přítomnosti. Doslovně bráno, byl totiž kalich povolen pouze pro současnou žijící generaci, nikoli zásadně (pro budoucno).

Po vyhlášení kompaktát císař Zikmund některé své odpůrce koupil za privilegia (i město Tábor), jiné popravil (Jan Roháč z Dubé), ale zakrátko roku 1437 zemřel. Zemi pak spravovaly krajské landfrídy. V Táboře zůstávali stále ještě zastánci radikálnějšího bohosloví, s nimiž jednal Rokycana za podpory vůdce husitské šlechty Jiřího z Poděbrad o věroučném sblížení. Jiří potom nejen roku 1448 ovládl Prahu, ale v roce 1452 i Tábor, přičemž představitele tábořského bohosloví Mikuláše z Pelhřimova (Biskupce) a Václava Korandu dal uvěznit. Po smrti mladého krále Ladislava Pohrobka byl na jaře roku 1458 zvolen jednomyslně králem „obojího lidu“ – římanů i kališníků – kališník Jiří z Poděbrad. Snažil se poctivě zachovávat kompaktáta a nepřipustit v zemi další věroučné odchylky.

A ty se objevovaly: jihočeský zeman Petr Chelčický už ve dvacátých letech 15. století odmítl všechny pokusy o vybudování krásné církve Kristovy jakýmkoli násilím či obřadnictvím. Náprava církve, a tím i světa, může dle jeho přesvědčení vyrůst jen z nitra a opravdovosti jednotlivce, který to prokazuje i svým čistým křesťanským životem. Chelčický na to poukazoval i ve svých spisech „Siet' viery pravé“ (skutečná církev Kristova je pouze nestátní, tj. do 4. století) a „O trojiem lidu řeč“ (podrobuje kritice tradiční rozdělení na tehdejší společenské vrstvy). Jeho žáci a následovníci tvořili po Čechách řadu skupinek, které v jednotu spojoval hlavně Rokycanův příbuzný bratr Řehoř. V Praze byli pronásledováni, Jiří z Poděbrad jim však umožnil usadit se pohromadě mimo centrum země v Kunvaldu v Orlických horách roku 1457.

Král Jiří papeže pro kompromis s husity nezískal: Pius II. prohlásil při jednání s českými posly roku 1462 kompaktáta za zrušená a jeho nástupce Pavel II. vyhlásil v roce 1466 proti Jiřímu klatbu a křížovou výpravu. Bojovala proti němu jak domácí katolická Jednota zelenohorská, tak uherský (také „národní“) král Matyáš Korvín. Naopak někteří významní katolíci zůstali svému králi věrni (vyšehradský probošt a diplomat Jan z Rabštejna, biskup Jošt z Rožmberka ve Vratislavi). Do prázdna vyznělo i Jiřího úsilí o vytvoření spolku křesťanských vládců k řešení různých sporů a k obraně před tureckou expanzí. Po smrti Jiřího i Jana Rokycany na jaře roku 1471 zvolil český sněm za krále katolíka, mladého Vladislava Jagellonského. Za jeho vlády pokračovali podobojí v úsilí o pravoplatné svěcení svých kněží, tj. svěcení biskupy s apoštolskou posloupností. Protože v Čechách žádný biskup nebyl, posílali studenty do severní Itálie, kde tajně (a za úplatu) od některých biskupů svěcení získali.

Roku 1482 přišel takový světicí katolický biskup Augustin Lucían do Čech, pro králův odpor nejprve mimo Prahu. Tam zatím rostlo náboženské napětí a rozšířily se zprávy o úkladech, jež prý chystají kněží a konšelé strany podjednou proti zvláště horlivým husitským kazatelům a měšťanům. Pražský lid podobojí v září roku 1483 proto povstal a dobyl všech tří pražských radnic.

Události přispěly k formulaci náboženské smlouvy kutnohorské, kterou přijal zemský sněm roku 1485. Ta vyhlásila na 31 let, že lidé každého stavu (i poddaní) budou moci přijímat večeři Páně podjednou i podobojí svobodně, nezávisle na víře svého pána i na zaměření farnosti, v jejichž obvodu bydlí. Smlouvu podepsali zástupci obou stran.

Po smrti biskupa Augustina působil v Čechách v letech 1504–1507 další světicí biskup – Filip, ale také on měl s českými kališníky konflikty. Z Itálie se šířil myšlenkový humanismus, knihtisk umožňoval větší šíření myšlenek a také českých autorů.

Svoboda zaručená Kutnohorským smírem se netýkala jinak věřících „pikartů“, tedy Jednoty bratrské. Ta se už v roce 1467 ve Lhotce u Rychnova nad Kněžnou zvolením vlastního biskupa Matěje Kunvaldského plně oddělila od kališníků. Bratři odmítali platnost svátosti, pokud ji vysluhovali špatní kněží – i podobojí, a několik desetiletí proto požadovali při vstupu do Jednoty nový, tj. druhý křest. Tak se postavili mimo zákonnou ochranu kompaktát, byli vyslýcháni a stále znovu pronásledováni jako zřejmí kacíři.

Na druhé straně svou životní opravdovostí k sobě vábili i mnohé čestné měšťany, obchodníky, vzdělance i šlechtu. V jednotě kvůli možnosti a podmínkám jejich přijetí vznikl roku 1490 konflikt mezi konzervativní tzv. Malou stránkou, která se striktně odvolávala na Chelčického „Sít' víry“ aj., a tzv. Velkou stránkou, vedenou Vavřincem Krasnickým a univerzitním bakalářem Lukášem Pražským, navazujícím více na Biskupcovu tábořskou

teologii. Velká stránka na synodu roku 1495 zvítězila: za členy jednoty mohli být potom přijati (pod přísnými nároky) také šlechtici – například též paní Marta z Boskovic, která se veřejně postavila listem králi Vladislavovi proti tzv. Svatojakubskému mandátu z roku 1508, který Jednotu znovu zakazoval a způsobil její pronásledování.

Naopak Kutnohorský náboženský mír prodloužil sněm v roce 1512 „na věky“; upřesnil místní podmínky snášenlivosti a obsazování far, ale zajištění svěcení kališnických kněží biskupem (třeba zatím olomouckým) se souhlasem papeže se v jednáních s kurií nepodařilo.

Hodnocení druhé etapy:

Tradiční hodnocení tohoto období je vesměs kladné jako éra míru, ekonomického rozvoje a iniciativní snahy o mírové začlenění našich zemí do tehdejší Evropy. Ze skutečnosti, že král Jiří z Poděbrad se vědomě snažil být králem dvojího lidu (podobojí a podjednou), vyplývala nezbytnost jeho kompromisů. Jejich hodnocení se liší podle úhlu pohledu jednotlivců: z jedné strany je obviňován z neústupnosti vůči papeži, z druhé z pronásledování vznikající Jednoty bratrské. Podobně byl hodnocen volený (a papežem neuznaný) arcibiskup Rokycana.

Tolerantní ovzduší za vlády Jiřího z Poděbrad napomohlo o 35 let později k uzavření náboženského smíru v zemi.

Jednota bratrská je tradičně hodnocena jako pokojná alternativa k bojovnému husitství, kriticky je však vnímána její počáteční izolace (což odstranilo vítězství Velké stránky) a odmítání vzdělanosti, které definitivně překonal Jan Blahoslav.

3. Období 1523–1620: Rozhovor Čechů o svobodě víry v evropském kontextu

Vznik luterské reformace v sousedním Německu byl u nás sledován nejen stoupenci mezi kališníky, ale i Jednotou bratrskou, která měla zájem, aby Luther uznal bratrské zásady. Luteráni stejně jako už předtím Jednota bratrská opustili požadavek apoštolské poslušnosti svěcením při kněžské službě. I v řadě dalších principů luterská (později i kalvínská) reformace zdůrazňovala podobné zásady jako vyjádřila česká reformace ve čtyřech artikulech. V sociálně kázeňských požadavcích byl artikulům blízký jen Tomáš Münzer, který působil krátce i v Praze. Tam došlo kolem let 1523–1524 jednak k radikalizaci (Kálenec), ale pak k vládě konzervativců (Cahera). Po smrti krále Ludvíka Jagellonského byl roku 1526 zvolen českým králem Habsburk Ferdinand I., když slíbil zachovávat náboženské svobody.

Na Moravě uvolnění ve 30. letech přispělo ke vzniku skupiny habrovanských, ovlivněných Zwinglim, a k příchodu novokřtěnců, zejména z Rakous a Německa. I když Balthasar Hubmaier byl spolu s manželkou ve Vídni popraven, na jižní Moravě zůstaly celé osady tzv. habánů. Ve 40. letech došlo i ke kontaktu s kalvínstvím, které bylo bližší Jednotě bratrské. V Praze se administrátoři Mystopol a Mitmáněk snažili o sblížení utrakvistických směrů. Porážka německých reformačních vojsk bojujících s císařem u Mühlberka roku 1547 vedla u nás k omezení práv měst a k pronásledování jednoty bratrské (Augusta a Bílek byli na léta uvězněni, část bratří se vystěhovala do Polska).

Roku 1555 byla v říši přijata zásada „čí je vláda, toho je i náboženství“, což znamenalo v Německu sice většinou svobodu pro reformaci, ale proti Kutnohorskému náboženskému smíru z roku 1485 to byl krok zpět. Vztáhla se tím totiž pouze po celý středověk uplatňovaná zásada také na protestantské církve, jejich konfese byla potvrzena. Počátkem druhé poloviny 16. století začíná také programový nástup rekatolizace. V roce 1556 přišli do Prahy jezuité, roku 1561 byl obsazen opět arcibiskupský stolec Antonínem Brusem z Mohelnice. Ten se snažil, aby papež povolil večeři Páně pod obojí, ale když povolení roku 1564 konečně přišlo, dolní konsistoř je odmítla jako pozdní. Arcibiskup vysvětlil na kněze i několik kandidátů

podobují, administrátory však jmenoval král, a byli to lidé velice blízcí římskokatolické víře. Šlechta byla většinou ovlivněna luterstvím. Roku 1562 dala sama kompaktata vyjmout ze zemských desek (jako už nedostatečné).

Objevuje se řada českých knih (kroniky, Melantrichovy Bible, v Jednotě zpěvníky i věroučné a kazatelské spisy). Velkou aktivitu projevují jezuité (školy aj.), což vede k úsilí o sblížení reformačních směrů; po obtížném jednání je během roku 1575 formulována Česká konfese (víra i organizační zásady). Na Blahoslavův překlad Nového Zákona navázala v Jednotě mnohaletá skupinová práce na překladu a vydání Kralické Bible v šesti svazcích (1579–1593). Po roce 1582 byl u nás zaveden nový (posunutý) kalendář papeže Řehoře XIII.

Za císaře Rudolfa II. se na konci 16. století Praha stává centrem říše, přichází sem baroko a vlivní lidé z celé Evropy. Ve státních úřadech se postupně zvětšuje vliv římskokatolických pracovníků.

Vnitřních sporů v habsburském rodu využila česká reformační šlechta a roku 1609 si vynutila Rudolfův Majestát, který nejen konečně písemně schválil Českou konfesi a organizaci církve podobují (dolní konsistoř, univerzita, defensoři), ale také navázal na zásady Kutnohorského smíru a potvrdil je.

V celé Evropě nebyla však doba ještě zralá pro plné přijetí prvního dokumentu svobody svědomí; naopak se vytvořily dva soupeřící politicko-konfesionální svazy: Protestantská unie a Katolická liga. Také v Čechách docházelo záhy k porušování majestátu.

Defensoři usilovali o legální svolání sněmu, ale místodržící zpravili panovníka, který opět sídlil ve Vídni v tom smyslu, že v zemi začíná povstání, proto došlo 23. května 1618 k defenestraci pánů Slavaty a Martinice a rovněž písaře Fabricia z oken Pražského hradu. Události vyústily po smrti císaře Matyáše v odmítnutí Ferdinanda Štýrského jako českého panovníka a roku 1619 v neprozřetelné volbě reprezentanta Protestantské unie kalvinisty Fridricha Falckého za českého krále. Ve stejné době byla vypracována ústava českého stavovského státu.

Vše vyvrcholilo válečným konfliktem, na nějž nebyli představitelé tohoto státu dostatečně připraveni. 8. listopadu 1620 došlo k bitvě na Bílé hoře, kterou končí období relativně svobodného vývoje české reformace.

Hodnocení třetí etapy:

Hodnocení 16. století během dalších staletí vyznívá vcelku pozitivně jako období s rozvojem zahraničních styků, kultury a vzdělanosti u nás (knihtisk – Bible kralická), i když jednotlivci podle svého zaměření oceňují prvky sobě blízké (římští katolíci práci jezuitů, přičemž kritizují poněmčování země, protestanti vyzdvihují dílo Jednoty bratrské a kritizují španělský vliv v souvislosti se sňatkovou politikou šlechtických rodů).

Celkový závěr

Česká reformace netvořila pochopitelně během dvou století jednolité a neměnný celek. Už husitství nepředstavovalo jednolité proud, diferencovalo se v celou škálu seskupení: od směrů blízkých katolickým reformním snahám, které usilovaly o setrvání v římské církvi, až po krajní emancipované reformační skupiny, které odmítaly jakoukoli vázanost na centrální instituci. To pokračovalo v dalších obdobích. Zřetelně se začalo vydělovat několik typů křesťanských církví z hlediska vztahu ke světské moci a podílu na ní a k univerzální církevní autoritě.

Zvláštní historická situace vedla k v tehdejší době ojedinělému ocenění člověka jako osobnosti a k respektu vůči jeho svědomí, což se vztahovalo i na poddané. V husitských válkách nebyla žádná ze stran dostatečně silná, aby porazila své soupeře. K zachování existence bylo nutné, aby obě strany našly nějaký způsob vzájemného spolužití. Zde pramenila postupně se vyvíjející vědomá tolerance, která byla v tehdejší Evropě zcela převratná. První náznaky se projevily už před koncem husitských válek, kdy se roku 1430 vyzývá k přátelské schůzce, během které by obě strany měly „zápasit mezi sebou ne chytrostí ani násilím, ale jedině Slovem Božím“. Pokračováním je dohoda pro jednání na koncilu v Basileji (tzv. Soudce chebský 1432), z něhož vzešla aspoň kompaktáta (1436).

Toto hledání způsobu vzájemného spolužití vyvrcholilo přes období „království dvojího lidu“ do „Kutnohorského smíru“ 1485, kde se obě strany dohodly na vzájemném respektu, „aby strana strany nehanila ani utiskala, buďto světských nebo duchovních, než obojí aby k sobě lásky zachovaly“.

Celý tento vývoj byl zákonně korunován Rudolfovým Majestátem roku 1609. Všechny tyto tendence představují zřejmé pozitivní duchovní tradice pro vývoj v dalších staletích. Je ovšem třeba být si vědom nebezpečí náboženské lhostejnosti, anarchie a nerozumného odmítání veškeré autority a nerespektování pravidla: „svoboda jednotlivce končí tam, kde začíná svoboda druhého“.

TRADICE DOBY POBĚLOHORSKÉ

I. 1620–1648

Období třicetileté války v českých zemích bylo dobou plnou prudkých zvrátů, nadějí i zklamání. Nic nebylo definitivně rozhodnuto až do r. 1648.

Křesťané hlásící se k české reformaci a s nimi i ostatní evangelíci se dostali velmi rychle do situace druhořadých občanů a konečně byli postaveni úplně mimo zákon se všemi důsledky. Obnoveným zřízením zemským bylo ustanoveno římskokatolické náboženství jako jediné státem uznávané křesťanské vyznání. Nekatolíci byli nuceni přestoupit na katolicismus nebo emigrovat, pokud nebyli poddanými. Do emigrace tehdy odešla přibližně čtvrtina obyvatel. Až do konce války se emigranti nevzdávali naděje na návrat svobody dané Majestátem z r. 1609. O to větší trauma jim způsobilo definitivní řešení dané Vestfálským mírem.

Vídeňský dvůr i vedoucí činitelé římskokatolické církve se snažili o bezodkladné získání členské základny administrativně mocenskými prostředky. Vedle této hlavní linie, ať už v neúprosné nebo mírnější formě, se někteří představitelé začali zaměřovat i na vlastní obnovu v duchu tridentského koncilu.

Obecně lze konstatovat, že průběh jednotlivých fází třicetileté války s konečnou platností proměnil zápas o konfese v běžný zápas politicko-mocenský.

II. 1649–1680

Po skončení třicetileté války bylo teprve možné rozvinout systematicky úsilí o hloubkovou proměnu konfesionálního profilu českých zemí. Systém spočíval v důsledném průzkumu stávající situace, v rychlém a zásadním konečném řešení otázky konfesní příslušnosti, ale i v rekonstrukci vlastní římskokatolické církevní správy včetně zřizování nových biskupství a konečně v cílené podpoře působení uměleckých projevů různého druhu. Symbolem vstupu do této etapy je Mariánský sloup na Staroměstském náměstí v Praze: byl postaven jako výraz díkůvzdání za úspěšnou obranu Prahy před švédskými vojsky, evangelíky byl však chápán jako symbol triumfalismu panující církve.

V Čechách a na Moravě byly reformační církve úředně zakázány a jejich tradiční struktury byly až na několik výjimek prakticky rozbity. Skrývající se kazatelé sloužící ve větším obvodu, měli své základny zpravidla v cizině. Někteří však zůstávali trvale v zemi a vykonávali některé běžné rukodělné povolání.

Po stránce ekonomické tvoří významný mezník Berní rula v Čechách a Lánský rejstřík na Moravě. Oba katastry se staly základem hospodářské evidence v rozsahu celých zemí.

III. 1681–1711

Po odeznění morové epidemie a povstání venkovského lidu nastal čas jistého uklidnění. Projevilo se to i rozvojem ekonomiky ovlivňované stále silněji merkantilismem, tj. úsilím o zbohatnutí z vlastních zdrojů. Začíná období zřizování manufaktur, ale také soustavného tlaku na zvyšování robot a následných vzpour poddaných.

V této době má římskokatolická církev již pevně v rukou monopol nejen na veškerou církevní správu v českých zemích, ale i na veškeré oficiálně existující školství a kulturu. Oběma posledně zmíněným odvětvím věnuje velkou pozornost; vzniká řada hodnotných děl zejména v oblasti architektury a výtvarného umění. Chybí však ještě stále úplná obnova sítě předhusitských farností, i když někde naopak vznikají střediska nová, zejména poutní.

Předbělohorské struktury reformačních církví jsou v podstatě rozbity. Kazatelé ze zahraničních středisek pověřeni prací v zemi spolupracují stále výrazněji s osobnostmi z domácího prostředí. Tyto osobnosti přebírají aktivitu v místech, kde nedošlo k výměně obyvatelstva, a to především tam, kde šlo o přímou návaznost na předbělohorskou existenci církví české reformace – Jednotu bratrskou a zejména orientaci tzv. věrných Čechů v církvi podobojí.

IV. 1712–1740

Poslední morová epidemie pominula, začíná se intenzívně rozvíjet ekonomika v duchu merkantilismu. Sílicí státní instituce se dostává do konkurenčního napětí s institucí církevní, přitom je však s ní spjata společnou snahou o likvidaci („vykořenění“) kacířství. Tato snaha ovšem není totožná. Panující církvi jde o aspekt ideově-mocenský, stále emancipovanějšímu státu o aspekt ekonomicko-politické jednodlosti státního území.

Církevnímu působení napomáhá především monopol v oblasti školství, který se stát snaží zvolna narušovat postupnými zásahy. Další mocnou zbraní na církevní straně zůstává umění, zvláště výtvarné, a bohatství vjemů barokní kultury při nejrůznějších příležitostech (např. betlémy a kalvárie), především však při církevních slavnostech (zejména svatořečení Jana Nepomuckého).

Z různorodosti předbělohorských reformačních církví se začíná vytvářet vnitřně jednodlitá skrytá církev české reformace, navazující na prvky uvedené ve třetí etapě. Kazatelé přicházející ze zahraničí, navštěvující už pouze rozsáhlá území, respektují tuto návaznost, která je i jim vlastní (jde vesměs o emigranty či potomky emigrantů). Posilou se stává také nové středisko Obnovené jednoty bratrské v Ochranově (Herrnhut). Objevuje se i úsilí o znovuzískání náboženské svobody legální cestou (memoranda).

Odpovědí na tyto aktivity je nasazení nejtvrďších likvidačních zákonů i praxe, což obojí přebírá do své kompetence stát. Církev je nadále pokládána za odborného poradce, který má kacířství vyhledávat (inkvizice) a jeho míru i typ rozeznat (tomu měl sloužit i Koniášův Klíč).

V. 1741–1772

Několik desetiletí neustálé nejistoty uprostřed opakujících se válečných tažení a hrozících či dokonáných politických změn poznamenalo nepochybně rychlost dalšího vývoje. K udržení říše bylo třeba silné armády.

Základním trendem zůstala důsledná centralizace a byrokratizace státu, což obojí mělo napomoci především udržení mocenského postavení říše a ve svém důsledku to vedlo i k rozvoji ekonomiky. Obrana státu vyžadovala vždy více vojáků, nové technologie manufakturní výroby vyžadovaly vždy více pracovníků. Cestou k osvícenskému absolutismu již nebylo možné přehlížet poddané a jejich životní podmínky.

Dosavadní privilegované postavení církve bylo zásahy státu výrazně oslabeno (např. redukce počtu svátků, státní cenzura náboženské literatury, úprava teologického studia, omezení a kontrola styků s římskou kurií). Pokračuje laicizace na poli školství a vědy, v podmínkách českých zemí často spojená s germanizací (nikoli z přehnaného nacionalismu, ale racionalismu státní byrokracie). Rekatolizační snahy však dále pokračují. V českých zemích se objevují poprvé i svobodní zednáři.

Série prusko-rakouských střetů usnadňovala emigraci z řad skryté církve české reformace; mnohá území Čech, Moravy a rakouského Slezska byla po delší dobu přímo pod pruskou vládou. Za těchto okolností lze zaznamenat první, byť nedokonalý pokus o zmapování kacířství v Čechách. Hierarchie jednajících institucí zde byla již naprosto zřejmá: základní průzkum prováděly státní orgány, které vyzvaly církevní orgány k provedení analogické akce po jejich linii.

VI. 1773–1790

Historický vývoj ovlivňoval jednoznačně politicko-ekonomický zájem, ideově už většinou nezakrývaný. Řešení sociálních otázek, opožďující se za ekonomickým a technickým rozvojem vedlo k výbuchu francouzské revoluce; revoluční ovzduší se však projevovalo i jinde než ve Francii.

Na tuto realitu existovala dvojí reakce: snaha o nějaké řešení, byť nedokonalé, nebo potlačení silou, což ovšem znamenalo nebezpečí revolučního zvratu.

Josef II. volil první variantu, proto řada jeho reforem je prostě odpovědí na nahromaděné dlouhodobě neřešené problémy, a to samozřejmě nikoli pouze v sociální oblasti. Způsob provádění byl striktní, vojenský. Kulturní hodnoty byly nedoceny, stejně jako požadavky národní identity. Stát pokračuje v ovládnutí církve (např. zřízení Dvorské duchovní komise, rušení klášterů, kostelů a kaplí).

V římskokatolické církvi nastala polarizace, která se projevila i při vydání tolerančního patentu. Ten byl prakticky odpovědí na náboženské vzpoury a opakující se petice evangelíků, postavených mimo zákon, žádajících náboženskou svobodu. Toleranční patent znamenal ovšem pouhé trpění, nikoli rovnoprávnost. Vydaný patent pak nebyl důsledně vyhlášen všemu obyvatelstvu, byl omezen nejen obsahově, ale nakonec i časově (do 31. 12. 1782). Nevztahoval se také na vlastní tradici české reformace, ale pouze na protestantské církve obvyklé v říši i v Uhrách, tj. luterskou a kalvínskou, a rovněž na církev pravoslavnou. I takto vydaný toleranční patent byl pro konzervativní část římskokatolické církve, trvající na dosavadní praxi, naprosto nepřijatelný; byl pokládán za veliké zlo. Proreformní část duchovenstva a veřejných činitelů s ním souhlasila z důvodu praktického užitku pro život obyvatelstva a rozvoj státu i pro morální hodnotu snášenlivosti.

Skrytá církev české reformace sice vyvázla z bezprostředního ohrožení, ale za cenu pozvolného ztrácení vlastní identity. I zde došlo k polarizaci. Část dosud tajných evangelíků se s daným stavem (místo vlastní návaznosti pouze státem povolené protestantské církve luterská a reformovaná – helvetská) nakonec smířila, část se různými způsoby vytrvale, byť marně, snažila své identity domáhat a zůstala mimo tolerované církve. Snaha o zachování vlastní identity však nepřestala být přítomna i u značné části těch, kteří formálně přijali vyznání určená tolerančním patentem.

Život tradice v 19. a 20. století

V období národního obrození a zejména v souvislosti s vývojem k obnově státní samostatnosti a její orientace se chápání pobělohorské doby stále více polarizovalo.

Na jedné straně „Bílá hora“ jako počátek poroby a následující „doba temna“, zejména v 18. století, na druhé straně oceňování dosažené vnější jednoty, začlenění do (západo)evropských struktur, zdůrazňování umělecké vyspělosti. Tato polarita trvala i po roce 1948 – zneužívání kritického pohledu na dobu pobělohorskou tehdejšími vládnoucími režimem a jako vzdor vůči tomu neoficiální kladné hodnocení pobělohorské doby, především baroka. Diskuse stále pokračuje. Pokud jsou jejím podkladem pouze emoce, je a zůstane kontraproduktivní.

Tento společný pokus o objektivní hodnocení vývoje v 17. a 18. století v Čechách a na Moravě však ukazuje, že věcné a seriózní zkoumání je nejbezpečnější cestou k vzájemnému lepšímu porozumění složité problematice.

Podrobnější údaje k jednotlivým etapám

I. etapa 1620–1648 – období třicetileté války

a) obecný přehled:

- 1621–1624: válka falcká
1625–1629: válka dánská
1630–1635: válka švédská
1635–1648: válka švédsko-francouzská

b) některé základní mezníky a události:

- 8.11.1620: bitva na Bílé hoře; první vlna emigrace (přímí účastníci povstání); další vlny následovaly v letech 1624 a 1627–1628
- únor 1621: císařským se vzdalo Slezsko (pokračoval jen Jan Jiří Krnovský s Valachy, snaha zaútočit na Vídeň)
- 21.6.1621: staroměstská poprava
- 1621: zrušení výsady kalicha pro Čechy (tragédie Jana Lociky)
- březen,
prosinec 1621: protireformační dekrety (vypovězení duchovních reformačních církví z královských měst v Čechách)
- únor 1622: generální pardon – omilostnění dalších účastníků povstání, ale konfiskace statků (zabaveno v Čechách asi 53 %, na Moravě 40 % panství; likvidováno tak v Čechách na 680 rodin, na Moravě 250, nejvíce z rytířského stavu), znehodnocení mince jako prostředek pro „vykoupení“ těchto statků); důsledkem je zakupování cizinců zejména v Čechách
- září 1622: vypovězení novokřtěnců
- listopad 1622: správa Karlovy univerzity odevzdána jezuitům, nikoli arcibiskupu Harrachovi; jim svěřena i cenzura knih a dozor nad veškerým školstvím země
- 1623: shození kalicha a kovového reliéfu krále Jiřího z Poděbrad z průčelí Týnského kostela (jezuitští žáci), přetvořeno v mariánský reliéf na témž místě
zákaz oficiální připomínky Husova svátku
zahájena stavba Valdštejnského paláce
- 1624: Česká kancelář přenesla sídlo do Vídně
zřízení tzv. reformační (rekatolizační) komise
duchovní reformačních církví vypovězení z Čech a Moravy obecně,
zahájena rekatolizace s pomocí vojska
- 31.7.1627: Obnovené zřízení zemské v Čechách; nekatoličtí stavové museli dle mandátu Ferdinanda II. přestoupit nebo odejít ze země
- 1627: povstání nevolníků v Polabí a Posázaví, poprava kněze Matouše Ulického
- 9.3.1628: Obnovené zřízení zemské na Moravě, důsledky stejné jako v Čechách; odchod Jana Amose Komenského do exilu
- 8.3.1630: zřízena tzv. solní pokladna pro financování římskokatolické církve (smlouva mezi papežem a císařem; míněna i jako odškodnění za majetek ztracený v 15. a 16. století); obnova římskokatolické církevní organizace

- listopad 1631 až
květen 1632: Praha obsazena saským vojskem, návrat mnoha emigrantů; obnovena činnost dolní konsistoře
- 1634: vyšel v emigraci v Leidenu spis Pavla Stránského *Res publica Boiema* (O státě českém), poprvé přeložen do češtiny roku 1893
v Chebu zavražděn Albrecht z Valdštejna a tím zlikvidováno jeho vyjednávání ze Švédy
- 1635: Pražský mír – obě Lužice odstoupeny Sasku; výchovu římskokatolického duchovenstva zajišťoval pražský arcibiskup v lužickém semináři v Praze na Malé Straně
- 1639: říšský sněm v Řezně, ochota Habsburků k restituci konfesijních poměrů v říši dle stavu z roku 1627
- 1642: Švédové dobyli Olomouc a ovládli severní a střední Moravu; připravovali tažení na Vídeň
- 1643: na základě rozhovoru J. A. Komenského s gdaňským knězem Bartolomějem Nigrínem vznikl pozoruhodný ekumenický projev Komenského „Poznámky o smíření křesťanů, rozcházejících se ve věcech víry“
- 1644: zahájena mírová jednání v Münsteru a Osnabrücku
- 1645: bitva u Jankova (u Táboru) – vítězství Švédů
- 1647: vpád Švédů do západních Čech
korunována soška Pražského Jezulátka v kostele P. Marie Vítězné na Malé Straně (původní luterský kostel Nejsvětější Trojice z roku 1611, první barokní kostel v Praze
spis J. A. Komenského společně s Adamem Hartmannem „*Historia persecutionum Ecclesiae Slavonicae*“; vytištěno v Leidenu
- 1648: obsazení Hradčan a Malé Strany Švédy
- 24.10.1648: vestfálský mír; základem konfesijního rozdělení říše se stal stav z roku 1624; během třicetileté války rapidní pokles obyvatelstva Čech (z 1,7 mil. pod 1 mil.) i Moravy (z 0,9 mil. pod 0,6 mil.); podstatná proměna složení tzv. svobodných stavů (pánů, rytířů a měšťanů)

c) některé významné postavy:

Ferdinand II., Lamormain, Carlo Caraffa, Lohelius, Arnošt Harrach, Valerián Magni, Vilém Slavata, Albrecht z Valdštejna, Václav Budovec z Budova, Karel ze Žerotína, Ladislav Velen ze Žerotína, Jan Amos Komenský, Pavel Skála, Pavel Stránský, Jiří Třanovský, Matouš Ulický, Johannes Scheffler (Angelus Silesius)

II. etapa 1649–1680 – období oficiální rekatolizace

a) obecný přehled

- 1656: Leopold I. korunován králem českým; 1658 císařem římským
- 1663: vpád Turků (spojených často s protestantskými stavy v Uhrách) na Moravu
- 1679–1680: morová epidemie

b) některé základní mezníky a události:

- 1649–1650: první tři protireformační dekrety pražských místodržících, inspirované generálním vikářem Caramuelem z Lobkovic. Pro tvrdost (odloučení manželů, odnímání dětí, trestání na hrdle) musely být pozastaveny. Další iniciativa místodržících musela již mít schválení Vídně.

- 1650: obnova „reformační komise“ v Čechách
 soupis poddaných podle víry
 postavení Mariánského sloupu v Praze
 návrat staroboleslavského mariánského měděného reliéfu
 J. A. Komenský píše Kšaft umírající matky Jednoty bratrské
- 1653: začátek přestavby Klementina
- 1654: Berní rula v Čechách
 počátek merkantilismu – ekonomického rozvoje monarchie
 Karlo-Ferdinandova univerzita získala znovu všechny čtyři fakulty
 (v letech 1638–1654 byly vyčleněny z dozoru jezuitů fakulty právnická
 a lékařská)
 práce „reformační“ komise v podstatě ukončena, s výjimkou Ašska a
 báňských měst v Krušnohoří byla celá země oficiálně rekatolizována;
 Židů se tato opatření netýkala
 na Moravě postup pomalejší, byl proveden zákrok proti zbytkům
 nekatolické šlechty
- 1655: zřízení biskupství v Litoměřicích
- 1656: Lánský rejstřík na Moravě
 požár Lešna (centra Jednoty bratrské v exilu) v souvislosti s polsko-
 švédským konfliktem
- 1660: J. A. Komenský píše Smutný hlas zaplašeného hněvem Božím pastýře
 navazující na Kšaft
- 1664: zřízení biskupství v Hradci Králové
- 1666: uprchl dominikán Jiří Holík do Žitavy; v roce 1676 vydal latinsky
 „Flagellum papae“, v českých překladech nazýváno „Krvavý pláč země
 české“
- 1669: založena v Praze tisková nadace Dědictví svatováclavské
- 1670: zřejmě poslední nekatolický šlechtic opustil Čechy
- 1671: zpovědní seznamy (kontrola těch, kdo se neúčastnili povinné
 velikonoční zpovědi) se začínají zasílat konsistoři
- 1679: povstání poddaných na Frýdlantsku
- 1680: povstání poddaných všude kromě jižních Čech; výsledkem bylo vydání
 prvního robotního patentu

c) některé významné postavy:

Matěj Štýr, Bedřich Bridel, Bohuslav Balbín, Michna z Otradovic, Karel Škréta, Václav Hollar, Jan Kupecký, Kašpar Motěšický, Tobiáš Kučera

III. etapa 1681–1711 – období „normalizace“

a) obecný přehled:

- 1683: obležení Vídňe Turky
- 1699: mír s Osmanskou říší
- 1707: altranstädtská smlouva zajistila ve Slezsku šest nových tzv. chrámů
 milosti (Lehnice – Liegnitz – Legnica, Vratislav – Breslau – Wrocław,
 Jelení Hora – Hirschberg – Jelenia Góra, Břeh – Brieg – Brzeg,
 Olešnice – Oels – Olesznica, Těšín – Teschen – Cieszyn) k původním
 třem kostelům míru (Svídnice – Schweidnitz – Swidnica, Javor – Jauer
 – Jawor, Hlohov – Glogau – Glogów)

1708: český král se stal opět členem kolegia kurfiřtů (po třicetileté válce zůstalo českým králům volební právo, byli ale vyloučeni z porad kurfiřtského sboru)

b) některé základní mezníky a události:

1683: socha Jana Nepomuckého postavena na Karlově mostě
1684: první soustředěná textilní manufaktura v Čechách (jezuité v Soběchlebech u Teplic)
1693–1695: vzpoura Chodů, poprava Jana Sladkého – Koziny
1695: robotní vzpoura na hukvaldském panství, které náleželo olomouckému biskupství
1697: první vlnářská manufaktura (punčochárna) na klášterním panství v Oseku u Duchcova
1700: vyšla Poselkyně starých příběhů českých (Beckovským upravená a rozšířená verze Hájkovy kroniky)
1704: zahájena stavba chrámu sv. Mikuláše na Malé Straně v Praze (dokončeno 1755)
1705–1714: sochařská výzdoba Karlova mostu
1705: započata výstavba barokního komplexu v Kuksu
1710: dekrety proti cikánům

c) některé významné postavy:

Leopold I., Pavel Josef Vejvanovský, Jan František Beckovský, Carlo Lurago, Krištof Dienzenhofer, Ferdinand Maxmilián Brokoff, Matyáš Bernard Braun, František Antonín Špork, Jan Sladký – Kozina, Václav Trojan

IV. etapa 1712–1740: období spolupráce i soupeření církve a státu v úsilí o vykořenění kacířství

a) obecný přehled:

1711: po smrti Josefa I. nástup jeho bratra Karla VI., jeho volba římskoněmeckým císařem
1713–1714: poslední morová epidemie v Čechách a na Moravě
1720: schválení pragmatické sankce (zajištění nástupnictví v habsburských državách i v ženské linii) sněmy v Čechách na Moravě i ve Slezsku
1736: sňatek Marie Terezie s Františkem Štěpánem Lotrinským, později císařem říše římské

b) některé základní mezníky a události:

(1708: vznik Kleychova nakladatelství v Žitavě)
(1709: tisková cenzura přešla od církve na stát (královský tribunál)
1712: reforma studia na pražské univerzitě (v neprospěch jezuitů)
1713: největší manufaktura na zpracování plátna s dílnami v Čechách v Rumburku a okolí
povstání proti robotám na Kolínsku
robotní patent pro Moravu (obdobu českého patentu z roku 1680)
1715: nejvýznamnější centralizovaná manufaktura na jemné sukno v Čechách v Horním Litvínově
povstání proti robotám na Čáslavsku

- 1717: „inženýrská profesura“ (základ příštího českého technického školství) zřízena v Praze
- 1719: patent proti dovozu evangelických knih a jejich vlastníkům
vyšly první české noviny „Pražské poštovské noviny“
- 1720–1721: rozsáhlé zatýkání pro kacířství v Praze a okolí
- 1721: Jan Nepomucký prohlášen za blahoslaveného v Římě, veřejný výstav jeho ostatků v katedrále sv. Víta
pronásledování „nekatolíků“ bylo převedeno do rukou necírkevních orgánů
- 1722: založení Ochranova (Herrnhutu) hrabětem Zinzendorfem v Horní Lužici pro emigranty z českých zemí vedené Kristiánem Davidem
státní správa převzala poštovníctví
- 1723: korunovace Karla VI. (a pak i jeho manželky) za českého krále Karla II. Puncta Bohemiae – žádost k pruskému králi o pomoc, podepsaná: „všichni údové evangelického náboženství v Čechách, na Moravě a ve Slezsku“ (šlo o to, aby pruský král informoval rakouského panovníka a vyjednal s ním náboženskou svobodu)
- 1724: ustavení komerčního kolegia v Čechách (na pomoc politice merkantilismu)
první stálé operní scény (svobodný zednář hrabě Špork – Praha a Kuks)
povstání na Znojemsku – zápas o stará privilegia a svobody
konání tzv. generálních vizitací (zátah na tuláky a žebráky) – postupně rozpracovány směrnice sledování
patent k podpoře průmyslové výroby a obchodu v Čechách
- 1725: císařské reskripty o trestání kacířství pro Moravu i Čechy
- 1726: patent o stíhání kacířství s podrobnými prováděcími nařízeními
stanoven „numerus clausus“ sňatků mezi Židy (později došlo ke zmírnění)
- 1727: začátek stavby první císařské silnice (Víděň – Brno – Olomouc)
vznik Obnovené jednoty bratrské v Ochranově (Herrnhutu); 13.8. památná sv. Večeře Páně
- 1728: vydání ediktu „K podpoře továren a manufaktur“
- 1729: vydán „Klíč kacířské bludy k rozeznání otvírající, k vykořenění zamykající“ Antonína Koniáše
svatořečení Jana Nepomuckého v Římě
oslavy svatořečení v Praze
- 1730: první původní česká opera „O původu Jaroměřic“ od F. V. Míči (zpívána italsky, ale i v němčině a češtině) se hrála v Jaroměřicích nad Rokytnou
- 1731: cechovní patent (omezení moci cechů)
- 1732: evangelíci na opočenském panství žádají svobodu vyznání – hnutí tvrdě potlačeno
na sv. Kopečku u Olomouce symbolická korunovace P. Marie za „královnu Moravy“
- 1735: memorandum evangelíků ke Corpus evangelicorum (Sbor evangelických Knížat při Říšském sněmu v Řezně), na jehož základě intervenovali členové tohoto Sboru u Karla VI. ve prospěch žadatelů

- 1737: první stálá scéna v Čechách v Praze v Kotcích
vnuk J. A. Komenského biskup Daniel Arnošt Jablonský, který při korunovaci pomazal za krále v Prusku Bedřicha (Fridricha) I. Hohenzollerna, ordinoval M. L. Zinzendorfa na biskupa Jednoty bratrské
v dnešním Berlíně – Neukölln vznikla „česká vesnice“, tehdejší Rixdorf (bratrská obec)
- 1738: hnutí za snížení roboty poddaných zejména v jižních (nikoli nejjižnějších), středních a východních Čechách, v návaznosti i na Moravě
- 1739: generální cechovní artikule (omezení pravomoci cechů)

c) některé významné postavy:

Karel VI., Koniáš, Firmus, František Antonín Špork (už v třetí etapě), František Václav Míča, Kilián Ignác Dienzenhofer, Jan Blažej Santini, Matyáš Bernard Braun (už ve třetí etapě), Ferdinand Maxmilián Brokoff (jeho působení přesahuje už z třetí etapy), Václav Kleych, Jan Liberda, Václav Schulz, David Nitschman, Mikuláš Ludvík Zinzendorf, Jan Valesius, Martin Rohlíček, Matěj Antonín Tauc

V. etapa 1741–1772: období byrokratického státu a ekonomické pokusy o přestavbu země v častém vojenském ohrožení Pruskem

a) obecný přehled:

- 1740: nástup Marie Terezie po smrti Karla VI.
obsazení většiny Slezska Pruskem
- 1740–1742: první válka slezská (obsazení téměř celé Moravy)
- 1741: Bavorsko obsadilo za pomoci Francie Čechy
Karel Albrecht (císař Karel VII.) veřejně vyhlášen za českého krále Karla III.
- 1742: vratislavská dohoda a berlínský mír: Prusko získává Kladsko a téměř celé Slezsko
končí vláda Karla III. v Čechách
- 1743: korunovace Marie Terezie v Praze
- 1744: státní vojenská akademie ve Vídni (i s výukou češtiny)
- 1744–1745: druhá válka slezská
- 1745: po smrti Karla VII. (Karla Albrechta) se stává císařem manžel Marie Terezie František Štěpán Lotrinský. Prusko to neuznává
drážďanský mír – potvrdil držbu Kladska a většiny Slezska Pruskem, ale i uznání Františka Lotrinského za císaře
- 1748: uznání pragmatické sankce evropskými státy
- 1756–1763: sedmiletá válka
- 1763: mírová smlouva na zámku Hubertsburg potvrdila odstoupení Kladska a Slezska (mimo Těšínsko a Opavsko), ale také uznání nástupnictví Josefa II. jako císaře
- 1764: Josef II. zvolen císařem

b) některé základní mezníky a události:

- 1741: 486 českých stavů slavnostně uznalo na Pražském hradě Karla III. Českým králem
ustavena v Čechách prozatímní vláda s novou Českou dvorskou kanceláří
založena nejstarší zednářská lóže v českých zemích (z iniciativy francouzských důstojníků – spojenců Karla III., velitelů spojenecké armády v Čechách)
- 1742: tzv. Osvobozovací patent Karla III. – za pomoc proti rakouské armádě formou povstání nabízel Čechům osvobození z nevolnictví a úlevu na daních. Ohlas byl jen na Kouřimsku a Boleslavsku
generální koncese Bedřicha II. Velikého umožnila Jednotě bratrské usadit se v královských zemích a veřejně vykonávat své bohoslužby
- 1744: dočasná pruská okupace Prahy (a celých Čech)
vypovězení Židů z českých zemí pro údajné vyzvědačství pro Prusy (po čtyřech letech zmírněno a roku 1755 obnoven stav před rokem 1744)
zřízen nejvyšší revizní soud (pro země české i rakouské) se sídlem ve Vídni
- 1746: vznikla manufaktura pro výrobu lněných tkanin v Janovicích u Rýmařova
v Olomouci založena učená společnost Societas eruditorum incognitorum in terris Austriacis; sdružovala učence z tuzemska i zahraničí. Vydávala první vědecký časopis ve střední Evropě (německy). Společnost zanikla roku 1751
- 1747: Pražská univerzita vydala nový studijní a zkušební řád. Dozor nad univerzitou převzal pražský arcibiskup z titulu virilního kancléře univerzity (oslabení pozic jezuitů)
počátek finančních, daňových a správních reforem v Rakousku, podporujících centralismus a byrokratizaci
v berlínském Rixdorfu vznikají další evangelické sbory – luterský a reformovaný
- 1748: centralistický systém zaveden i v českých zemích vstoupil v platnost tzv. první tereziánský katastr (zpracováván už od roku 1713)
zřízení stálé armády (nezávislé na schvalování zemských sněmů, země pouze přispívaly pevnou roční částkou)
- 1749: manžel Marie Terezie František Lotrinský zřídil soukenickou manufakturu v Kladrubech
oddělení politické a soudní správy na Moravě a ve Slezsku
nový ústřední orgán Direktorium pro veřejné a finanční záležitosti (později pod názvem „Spojená dvorská kancelář česko-rakouská“) vrcholným politickým a hospodářským úřadem Českého království se stala Královská reprezentace a komora v Praze (místo zrušeného místodržitelství). Podobně se stalo i na Moravě a ve Slezsku
- 1751: vytvoření zemských manufakturních úřadů
postátnění krajských úřadů (ze stavovských hodnostářů se stali úředníci)
- 1752: v Klementinu založena dodnes funkční meteorologická stanice
zřízena Úvěrní banka v Brně

- 1753: cenzura knih svěřena cenzorům jmenovaným vládou
první soupis obyvatelstva (nepřesný) – Čechy cca 2,5 mil., Morava a Slezsko cca 1,5 mil.
- 1753–1775: přestavba Pražského hradu
- 1754: žádost Marie Terezie (na návrh vídeňského arcibiskupa) papeži Benediktu XIV. o zrušení 24 zasvěcených svátků (potom se konaly bohoslužby, ale smělo se i pracovat).
první lesní řády pro Čechy a Moravu – obnova a ochrana lesů
bleskosvod Prokopa Diviše (premonstrát)
- 1757: druhý tereziánský katastr včetně soupisu panské půdy (dominikálu)
- 1761: vyšel první díl České kroniky Václava Hájka z Libočan s kritickým komentářem vydavatele Gelasia Dobnera
- 1762: oficiální úřední pokus o statistické zjištění kacířství v Čechách po linii státní i církevní
- 1763: zemské správní úřady přejmenovány na zemská gubernia
sekularizována filozofická fakulta (dosud pouze jezuité, nyní hlavní vliv K. H. Seibt)
na pražské univerzitě zřízen ústav mineralogie a metalurgie
vznik manufaktur v Kosmonosích (bavlna), Kladrubech (vlněné látky – druhá vedle manufaktury Františka Lotrinského) a v Brně (jemné vlněné tkaniny)
zahájena stavba pevnosti Josefov
- 1764: obnoven protireformační patent z roku 1749, stát hlavním činitelem boje proti „nekatolíkům“, římskokatolická církev podřízena státnímu dozoru
- 1765: nařízeno vyučování češtině na jezuitských gymnáziích
restituce hrdelních soudů, stanoven jejich počet a uzákoněna přítomnost zkušeného právníka u každého z nich
- 1766: nový tereziánský zákoník; kruté tresty odstraněny, ale mučení bylo stále rozhodujícím důkazním prostředkem
- 1768: založení České obchodní společnosti pro export
anonymní memorandum upozorňující vídeňskou vládu na vrchnostenský útisk poddaných
- 1768–1770: vyšetřování některých nepřístojností vrchností, zejména na dobříšském panství
- 1769: založena Soukromá učená společnost (od roku 1775 vydávala sborníky)
vznikla manufaktura (vlněné látky) v Nové Kdyni
ustavena Vlastenecko-hospodářská společnost v Praze
budování kartounek v severních Čechách
- 1770: Moravská hospodářská společnost v Brně
- 1770–1771: neúroda, hladomor, řada selských vzpour (jižní, západní a střední Čechy, Čáslavsko)
- 1771: inspekční cesta Josefa II. po českých zemích
- 1772: první veřejná čítárna zahraničních časopisů (založil pražský nakladatel, svobodný zednář Wolfgang Gerle)
vyhlášena zásada obecné vojenské povinnosti (výjimku tvořila některá povolání)

c) některé významné postavy:

Marie Terezie, Fridrich II., Ernst Laudon, Bedřich Vilém Haugwitz, Václav Antonín Kounic, Karel Jindřich Seibt, Josef Stepling, Prokop Diviš, Josef Petrasch, Gelasius Dobner, Ignác

František Platzer, Kilián Ignác Dienzenhofer (už je ve čtvrté etapě), Anselm Lurago, Jan Dismas Zelenka, Jan Šlerka, Tomáš Kučera, Josef Příbyl st., Voršila Koubová

VI. etapa 1773–1790: období nástupu osvícenství

a) obecný přehled:

- 1773: zrušení jezuitského řádu papežskou bullou Klementa XIV.
1780: počátek samostatné vlády Josefa II.
1781: Fridrich (Bedřich) II. vydává v Prusku 1. díl zákoníku Corpus iuris Fridericianum (základ moderního právního systému)
1789: svolání generálních stavů ve Francii do Versailles, dobytí Bastilly, francouzská revoluce, Deklarace práv člověka a občana (rovnost před zákonem, svoboda slova, shromažďování a vyznání)

b) některé základní mezníky a události:

- 1773: potiskování kartounů prohlášeno za svobodnou živnost (končící fáze boje proti cechům, spočívající v tom, že jednotlivá cechovní řemesla byla prohlášena za svobodná)
- 1773–1774: vyšla publikace Effigies virorum eruditorum atque artificum Bohemiae et Moraviae (autoři Born, Voigt, Pelcl); změna ideové koncepce české historiografie
položeny základy soukromé Učené společnosti
- 1774: zavedení povinné školní docházky pro děti 6–12 let, při farních kostelech triviální školy, v městech hlavní školy, v zemských hlavních městech normální školy (hlavní i normální školy německé)
prosebný list evangelíků k pruskému králi
- 1775: studijní řád pro gymnázia, zavedení přírodních věd a dějepisu do učebních osnov
vydání Balbinovy Obrany jazyka českého (latinsky)
celní reforma v Rakousku (ochrana domácí výroby)
následek utajování císařského nařízení o úpravě robot: povstání poddaných, „selské gubernó“
- 1776: vydání robotního patentu
zemědělství předmětem univerzitního studia
humanizace trestního práva v Rakousku
- 1777: zahájení tzv. raabizace – parcelace dominikální půdy mezi rolníky a převod nepotřebné roboty na peníze (již od roku 1775 prováděno na bývalých jezuitských statcích)
zpřístupnění pražské univerzitní knihovny
biskupství v Olomouci povýšeno na arcibiskupství
založení biskupství v Brně
falešný toleranční patent na Valašsku
- 1780: zrušení náboženské komise (a tedy i misionáři)

- 1781: toleranční patent – povolení existence církví luterské, kalvínské a pravoslavné („nesjednocení Řekové“) se značně omezenými právy
 patent o zrušení nevolnictví
 toleranční patent pro Židy v Čechách (nemuseli už nosit zvláštní označení, směli se učit řemeslům, vstupovat do škol aj., museli však opustit židovskou podobu jména)
 zastavení nucené emigrace a vysídlování do území monarchie při hranicích s islámem
 zrušení řádů, které se nezabývaly společensky prospěšnou činností jako je charita či školství (více než jedna třetina klášterů v Českých zemích)
 vznik Náboženského fondu pro úhradu dvojnásobného počtu far
- 1782: toleranční patent pro Židy na Moravě
 uzákoněna „tichá tolerance“ husitů
 založena první zednářská lóže v Brně (František Václav Kounic)
 provádění tolerančního patentu podle dosavadního způsobu pouze do konce roku
- 1783: zavedení šestinedělního cvičení jako nezbytné podmínky pro přestup k tolerovaným církvím
 Dekret o „deistech“ a „izraelitech“ (zákaz hlásit se k „sektám“, ale také vyhledávat „sektáře“ – zákaz o této problematice vůbec mluvit)
 spojením Moravy a Slezska vzniklo Moravskoslezské gubernium se sídlem v Brně
- 1784: samosprávy ve městech byly nahrazeny magistráty
 zřízeny správní orgány – superintendence tolerovaných církví, i jednotná správa židovských obcí
- 1785: zřízení biskupství v Českých Budějovicích
 tzv. josefínský katastr – základem už nebyla panství, ale obce
- 1786: vydán první díl Občanského zákoníku

c) některé významné postavy:

Josef II., Josef Sonnefels, Ignác Born, Štěpán Rautenstrauch, F. K. Kressel, Ferdinand Kindermann, Lepold Hay, Josef Hurdálek, František Vavák, Josef Dobrovský, Josef Mysliveček (Venatorini), Václav Kramerius, Michal Blažek, Jan Végh, Kateřina Skrčená, bratři Josef a Pavel Brchaňové

Pozn.: Jména uvedená na konci seznamu osobností náleží zpravidla k skrytým či tolerovaným evangelíkům, o nichž se píše mj. souhrnně v publikaci „Evangelíci v rané toleranční době v Čechách a na Moravě“.

SLOVO ZÁVĚREM

Všechny zde uvedené texty byly společně zpracovány a připraveny k uveřejnění, buď jednotlivě v periodikách té které církve nebo souhrnně.

Snad se výsledky rozhovorů v otevřenosti i snaze o vzájemné porozumění bez ztráty vlastní identity stanou některým dalším zájemcům dobrým podnětem k zamyšlení.

OBSAH

ÚVODNÍ INFORMACE.....	2
HLAS VOLAJÍCÍHO NA POUŠTI.....	3
CYRILOMETODĚJSKÁ TRADICE	5
TRADICE SVATOVÁCLAVSKÁ	7
TRADICE SVATOVOJTĚŠSKÁ.....	9
TRADICE SVATOPROKOPSKÁ	12
TRADICE SVATOANEŽSKÁ	14
KAREL IV. A TRADICE JEHO DOBY	16
TRADICE HUSOVSKÁ.....	19
TRADICE J. A. KOMENSKÉHO.....	22
TRADICE ČESKÉ REFORMACE.....	24
TRADICE DOBY POBĚLOHORSKÉ	34
SLOVO ZÁVĚREM	47
OBSAH.....	47